

Çocukluk Çağında Dini Bilinç ve Değer İnşası: Masalların Anlam ve Yapı Özelliklerine Dair Bir Analiz

Tuğba BOZKAYA*

Öz

Bu araştırmanın amacı, din eğitimi alanında kullanılan 3-7 yaş grubu çocuklara yönelik masal kitaplarını; iç ve dış yapı özellikleri, değerler, erdemler, kahramanlar, dini ifadeler, dini semboller ve ibadetlere yer verme düzeyleri açısından inceleyerek, bu masalların çocuklarda dini bilincin gelişimine katkı potansiyelini analiz etmektir. Araştırma kapsamında, dini ve ahlaki içerik, değer eğitimi, görsellik, dil kullanımı ve erişilebilirlik gibi ölçütlere göre belirlenen 22 basılı ve dijital masal kitabı, amaçlı örnekleme ve uzman görüşüyle seçilmiştir. Türkiye Diyanet Vakfı yayınları ve 4-6 yaş Kur'an Kurslarında sıkça kullanılan kitaplar da incelemeye dahil edilmiştir. Kitaplar, "İç ve Dış Kitap İnceleme Formu" aracılığıyla doküman ve içerik analizi yöntemleriyle sistematik olarak değerlendirilmiştir. Bulgular, masalların dini bilinci destekleyici rol üstlendiğini ancak içerik, görseller ve sembollerde bazı eksiklikler taşıdığını göstermektedir. Resimlerin konu bütünlüğüne uygunluğu %86,36 oranında yeterli görülürken, dini figürlerin (%19,5) ve dini mekânların (%14,29) görsellerde yer alma oranı düşüktür. Masallarda görsellerin etkili kullanımı (%85,71) olumlu değerlendirilmiş, dini öğretilerin sistemli aktarımındaki sınırlılıkların ise çocukların dini bilinç gelişimini desteklemede yetersiz kalabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Dini Bilinç, Masal, Değer, Erdem

Religious Consciousness and Value Construction in Childhood: An Analysis of the Meaning and Structural Features of Fairy Tales

Abstract

The aim of this study is to analyze fairy tale books designed for children aged 3–7 used in the field of religious education. The books are examined in terms of their internal and external structure, values, virtues, characters, religious expressions, symbols, and inclusion of acts of worship, with a focus on their potential to support the development of religious awareness in children. A total of 22 printed and digital storybooks were selected through purposive sampling and expert opinion, based on criteria such as religious and moral content, value education, visuals, language use, and accessibility. Publications frequently used in Turkey Diyanet Foundation and 4–6 age Qur'an Courses were also included. These books were systematically evaluated using the "Internal and External Book Review Form" through document and content analysis methods. Findings show that while the stories support religious consciousness, they also exhibit shortcomings in content, visuals, and symbols. Illustrations were found to match the story context at a sufficient level (86,36%), but the inclusion of religious figures (19,5%) and religious places (14,29%) was low. The frequent use of concrete visuals (85,71%) was evaluated positively. However, the limited and unsystematic transmission of religious teachings may hinder the stories' effectiveness in fostering children's religious awareness.

Keywords: Religious Education, Religious Consciousness, Tale, Value, Virtue

ATIF: Bozkaya, T. (2025). Çocukluk çağında dini bilinç ve değer inşası: Masalların anlam ve yapı özelliklerine dair bir analiz. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 8(1), s. 169-202

* Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, e-mail: tubagulerbozkaya@gmail.com, orcid.org/0000-0001-5878-3296, Sivas, Türkiye

Giriş

İnsan, varlığının farkında olan ve çevresini anlamlandırma potansiyeline sahip bir varlıktır. Bu farkındalık, insanı diğer canlılardan ayıran temel özelliklerden biridir. Bilinç, bireyin kendi varlığını ve çevresini algılayarak anlamlandırmasını sağlayan zihinsel bir süreçtir (Akarsu, 1975, s. 32). Bu yönüyle bilinç, insanın duyuşsal algılar aracılığıyla çevresini fark etmesi, düşüncelerini düzenlemesi ve davranışlarını yönlendirmesi gibi çok katmanlı işlevlere sahiptir (Tarhan, 2025). Ayrıca bilinç, metabilşsel yapılarla da desteklenerek bireyin hem kendi iç dünyasını hem de dış dünyayı kavramasını sağlar (Tülüce, 2023).

Etimolojik olarak, Türkçede “bilmek” kökünden gelen bilinç kavramı, Latince *consciousness* teriminden türemiştir. Bu kelime, *con-* (birlikte) ve *scio-* (bilmek) köklerinden oluşmakta ve "birlikte bilmek" ya da "ortak bilgiye sahip olmak" anlamına gelmektedir. Bu anlamıyla bilinç, yalnızca bireysel farkındalığı değil, aynı zamanda toplumsal ve etik bağları da kapsamaktadır (Cambridge English-Turkish Dictionary, 2025; Oxford Languages | The Home of Language Data, 2025). Bilinç, bireyin yalnızca bilgi sahibi olmasını değil, aynı zamanda vicdanla bütünleşmiş etik bir sorumluluk geliştirmesini de gerektirir. Bu nedenle bilgi, vicdanla birleşmediğinde gerçek anlamda bilinçten söz edilemez. Örneğin, teknolojik ilerlemeler etik duyarlılıktan yoksun bir şekilde kullanıldığında, bu durum bilincin değil yalnızca bilginin bir tezahürü olur.

Felsefi bağlamda Thomas Hobbes (1982, s. 92), bilinci “bir olguyu iki ya da daha fazla kişinin aynı şekilde iletmesi” olarak tanımlamıştır. Bu tanım, bilincin ortak bir anlayışı, yani sağduyu (*common sense*) kavramını da içerdiğini göstermektedir. Bu doğrultuda Jean Paul Sartre’ın düşünsel yaklaşımı da bilinçle toplumsal sorumluluk arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. Sartre’a göre bilinç, bilgi ve vicdanın bulunduğu noktada anlam kazanır ve bu birleşim toplumsal sorumluluk bilincini doğurur (Hobbes, 1982).

Bilincin doğası üzerine yapılan çalışmalar, bu kavramın üç temel özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. İlk olarak bilinç, bireyin doğrudan başkasıyla paylaşamayacağı öznel bir deneyimdir. İkinci olarak, bilinç deneyiminde teklik ve bütünlük algısı ön plana çıkar; farklı duyuşsal girdiler tek bir bilinç durumunda bir araya gelir. Bu, “bilincin birliği” (*unity of consciousness*) olarak adlandırılmaktadır (Rosenthal, 2005). Üçüncü özellik ise öznelliktir. Öznellik, bireyin benlik ya da kendilik algısını içerir ve tüm deneyimleri bir arada tutan bağ işlevi görür (Alıcı, 2019, s. 40). Bu bağlamda bilinç, duyular aracılığıyla edinilen deneyimlerin zihinde anlam kazanmasıyla oluşur; böylece birey kendi iç dünyasını ve değer sistemini inşa etmeye başlar. Bilincin temel özelliklerinden biri olan öznellik, çocuğun “benlik” ve “kendilik” farkındalığını geliştirirken; birlik özelliği ise duyuşsal deneyimlerin bütünlüklü bir anlam çerçevesinde algılanmasını sağlar (Alıcı, 2019; Rosenthal, 2005, s. 40). Bu bütünlük, çocuğun ahlaki ve dini gelişimini destekleyici bir zemin oluşturur.

Bilinç, yalnızca yetişkinlerde değil, çocuklarda da gelişimsel bir süreçtir. Doğuştan gelen bu yeti, çevresel faktörlerle birlikte biçimlenir. Özellikle çocukluk dönemi, bilincin şekillenmesinde kritik bir rol oynar. 3-7 yaş arası çocuklar, hayal gücünün yoğun olduğu, sembolleri anlamlandırmaya açık oldukları bir evrede bulunduklarından dolayı bilinç gelişimi açısından oldukça hassas bir dönemdedir. Bu dönemde çocuklar, dünyayı tanımaya, kavramlar arasında ilişki kurmaya ve kendi benliklerini fark etmeye başlarlar (Tarhan, 2025). Bu farkındalık süreci,

çocukların sosyal ilişkilerini, ahlaki yargılarını ve dini duyarlılıklarını doğrudan etkilemektedir. Bilincin bir diğer önemli yönü vicdanla kurduğu ilişkidir. Bilgiyle donatılmış ama vicdani yönü gelişmemiş bir bireyin, etik sorumluluk geliştirmesi ve bilinçli davranışlar sergilemesi mümkün değildir. Bu açıdan bilinç, sadece zihinsel bir farkındalık değil; aynı zamanda vicdanla birleşen bir ahlaki sorumluluk hâlidir (Tarhan, 2025).

Çocuklarda bilinç gelişimi, farkındalık, bütünlük algısı ve öznellik gibi üç temel bilinç özelliği çerçevesinde ele alındığında, çocuğun zihinsel ve manevi gelişiminde önemli çıkarımlar elde edilebilir. Çocukların bilinç gelişimi, çevrelerinden aldıkları duysal ve bilişsel girdilerle şekillenir. Ancak bu farkındalık, doğrudan dışarıdan aktarılamaz; deneyim ve keşif süreci gerektirir. Bu konuda Meltzoff (1990) çocukların başkalarının davranışlarını gözlemleyerek öğrenebildiğini, ancak bu öğrenmenin doğrudan aktarılamayacağını belirtmiştir. Örneğin, bir çocuğa ahlaki bir kavram (dürüstlük, sabır vb.) doğrudan anlatılabilir, ancak bu kavramın içselleştirilmesi, çocuğun bireysel deneyimleri ve gözlemleri yoluyla gerçekleşir.

Nasıl ki bilinç kişinin kendinin ve çevresinin farkında olma süreci ise dini bilinç de bu süreç içerisinde kişinin manevi yönlerini keşfetmesini ve üstün değerlerle buluşmasını sağlayan bir kavramdır (Kalin, 2017). Dini bilinç, “kişinin hangi dine inandığını, niçin inandığını bilmesi ve yaptığı dini tavır ve davranışlardan haberdar olması demektir” (Peker, 2003, s. 137). Çocuklarda dini bilincin gelişimi çocuk dünyaya geldiği andan itibaren başlar. Yapılan birçok araştırma “çocukların dini yeteneklerle dünyaya geldiğini”, “insan ruhunun inanmaya elverişli bir yapıya sahip olduğunu” ve “dini inancın tohumlarının insan ruhunda yeşermeye hazır beklediğini” savunmaktadır. Buna göre çocukta dini inanç ve dini bilinç ancak doğru dini uyarılarla gelişme yeteneğine sahiptir. Piaget’e, “çocuk ne kadar çok görür ve duyarsa, o kadar çok görmek ve duymak ister” fikrini savunur. Hollenbach “doğuştan dini uyarılara açık bir şekilde dünyaya gelen çocuğun bu özlem ve arayışının eğitimle uyandırılması, teşvik edilmesi ve beslenmesi gerekir eğer gerekli eğitim verilmezse çocukta bu dini kabiliyet, duygu ve düşünceler gelişmez ve körelir” düşüncesini dile getirir (Yavuz, 2013, ss. 132-133). Çocuk almış olduğu din eğitimi ve çevresinde görmüş olduğu dini davranışlarla manevi duyguları ve inanç dünyası oluşmaya başlar böylece çocukta dini ruh hali gelişir (Peker, 2003, s. 137).

Otto çocuklarda dinî bilincin gelişiminde üç temel öğenin önemine dikkat çekmiştir. Bunlar düşünmeye, gayrete ve hissetmeye karşılık gelen biliş, arzu ve duygu kavramlarıdır (Sarma, 1996, ss. 69-71). Çocukların zihin gelişiminde ve öğrenme süreçlerinde bu üç unsur kritik bir rol oynar. Özellikle biliş, arzu ve duygu, çocukların manevi ve ahlaki gelişimlerini derinlemesine etkileyen önemli kavramlardır. Bilişsel öğe, çocuğun çevresindeki dünyayı anlamlandırma, dinî inançları öğrenme ve bu inançları zihninde yapılandırma sürecini ifade eder. Bu süreç, çocuğun Tanrı, ahlak ve yaşam gibi kavramları anlamlandırmasında ve farkındalık bilinci oluşmasında temel bir işlev görür (Sarma, 1996). Bilişsel öğe öğrenmenin ilk basamağını oluşturur. Çocuklara yaşlarına uygun bir şekilde verilecek din eğitimi onların dini bilinç oluşturma sürecine olumlu bir katkı sunar. Allah’ın sevgisi, adaleti ve merhameti gibi kavramlar çocuklara yerinde ve zamanında öğretilmelidir. Çocukların zihninde bu kavramlar, olumlu dini duygu ve düşünceler oluşturur. Kant, ahlaklılığın ve erdemliliğin çocuklara terbiye olarak nasıl verilmesi gerektiği konusunda fikirler üretmiştir. Çocuğun Tanrı hakkında kulaktan duyma yanlış fikirler edinmemesi için ona küçüklüğünden itibaren din hakkında doğru fikirler verilmesi gerektiğini düşünür (Kant, 2005). Dini kavramlar, çocukların zihinlerinde bir farkındalık yaratmalı ve onların dünyayı daha ahlaki bir bakış

açısıyla değerlendirmelerini sağlamalıdır. Arzu ögesi ise çocuğun dinî bilgilere ve değerlere karşı hissettiği ilgi ve bağlılıkla ilgilidir. Bu bağlanma, çocukların manevi bilincini güçlendiren bir motivasyon kaynağıdır. Arzu ögesi, çocukların iyiliğe yönelmesini ve ahlaki değerlere uygun davranışlar sergilemesini destekler (Sarma, 1996, s. 71). Çocuklara Allah'ı sevmenin ve saygı duymanın, ibadetin, duanın, paylaşmanın, dürüstlüğü ve şefkatin önemi öğretildiğinde, bu değerleri hayata geçirme arzuları güçlenir. Duygu ögesi ise çocuğun dinî kavramlara karşı geliştirdiği hisleri ve tepkilerini kapsar (Sarma, 1996, s. 72). Örneğin, bir çocuğun dua ederken Tanrı'ya yönelmesi ya da doğanın güzellikleri karşısında hayranlık hissetmesi, bu duygusal bağın güçlenmesine katkıda bulunur.

Masallar, çocukların dini bilinci ve inanç temellerini şekillendirmede etkili araçlar olarak öne çıkmaktadır. Bu manada hikayeler, masallar ve oyunlar, çocukların karmaşık kavramları daha kolay anlamalarını sağlamaktadır. Kerim Yavuz (2013, s. 132) *Günümüzde İnançın Psikolojisi* adlı eserinde masal anlatıcılığının çocukların dini bilincinin gelişimindeki önemine dikkat çekmiştir. Yavuz (2013, s. 133) masallar ve hikayelerde öne çıkan örnek kişi ve karakterlerin, çocukların rol model alabileceği nitelikler taşıması gerektiğini ifade etmiştir.

Masal araştırmacıları, masalı kendi çalışmalarının bağlamına uygun şekilde tanımlamışlardır. Örneğin, Naki Tezel (1990, s. 7) "masal" sözcüğünün Arapça "mesel" kelimesinden türediğini ve Türkiye'nin hemen hemen her bölgesinde bu kelimenin kullanıldığını belirtmiştir. Tezel'e göre (1990, s. 7) masal, olayların geçtiği yer ve zamanı belirli olmayan, peri, dev, cin, ejderha, Arap bacı gibi kahramanların yer aldığı, belirli kişileri temsil etmeyen bir hikâye türüdür.

Ferit Devellioğlu (1996, s. 625) ise masalları, ahlak ve terbiyeye katkı sağlayan hikâyeler olarak tanımlarken, masalların geçmişin birikimlerini değerlendirerek günümüze ışık tutan ve geleceği şekillendiren bir kültürel hazine olduğunu vurgulamıştır. Masalların eğitsel işlevlerini ele alan Helimoğlu Yavuz (1997) da bu türü hem bireysel hem de toplumsal gelişime katkı sağlayan bir anlatı biçimi olarak değerlendirir. Benzer şekilde masalların eğitici işlevini vurgulayan Şükrü Elçin, (1986, s. 369) bu türün toplumsal değerlerin, kültürün ve inançların aktarımında önemli bir rol oynadığını dile getirmiştir.

Türkçe sözlükte masal, genellikle halk tarafından yaratılan, ağızdan ağıza aktarılan, hayale dayanan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan hikâyeler; ahlak dersi veren alegorik eserlerdir (Türk Dil Kurumu, 1998, s. 1510). Masalların geçmişten günümüze sadece hoşça vakit geçirmek için değil, aynı zamanda dini ve kültürel değerlerin, inançların ve normların gelecek kuşaklara aktarımı amacıyla anlatıldığı görülmektedir. Masallar, millî kültürün aktarımı, hayal gücünün gelişimi ve evrensel değerlerin belirlenmesi gibi çok yönlü işlevler üstlenir. Anonim, sözlü geleneğe dayalı ve fantastik öğeler içeren bu anlatılar, genellikle sade bir dil ve akıcı bir üslupla geçmiş zaman kalıplarıyla anlatılır.

Erken çocukluk dönemi, bireyin dini bilinç ve değerler sistemini şekillendirmeye başladığı kritik bir gelişim evresidir. Bu süreçte kullanılan eğitsel materyallerin niteliği, çocuğun dini ve ahlaki gelişimini doğrudan etkileyebilmektedir. Özellikle masallar hem anlatı yapısı hem de içerdiği değerler aracılığıyla çocuklara soyut kavramları somutlaştırarak aktarma potansiyeline sahiptir. Ancak bu masalların hangi yapısal özellikleri taşıdığı, dini değerleri ne şekilde işlediği ve çocukların dini bilinç gelişimine nasıl katkı sağladığı sorusu, mevcut literatürde sınırlı ölçüde ele alınmaktadır.

Bu bağlamda, araştırmanın temel problemi; Din eğitimi alanında kullanılan 3-7 yaş aralığındaki çocuklara yönelik masal kitaplarının iç ve dış yapı özelliklerinin, dini bilinç ve değer inşasına katkı potansiyeli ile bu unsurların metinlerde nasıl işlendiğinin ortaya konulmasıdır. İç yapı özellikleri kapsamında, masallarda yer alan dini ve ahlaki temaların varlığı, değer ve erdemlerin açık biçimde ifade edilip edilmediği, gündelik yaşam pratikleriyle ibadet unsurlarına yer verilip verilmediği, dini söylemlerin metinlerde bulunup bulunmadığı, metinlerde öğüt verici ve ders çıkarıcı içeriklerin sunulup sunulmadığı, karakterlerin olumlu birer model oluşturacak şekilde kurgulanıp kurgulanmadığı gibi faktörler ele alınmaktadır. Dış yapı özellikleri ise, kitaplarda yer alan görsellerin canlılığı ve parlaklığı, bu görsellerin değer ve erdemleri yansıtmaya kapasitesi, dini figür ve mekânların resimlerde temsil edilip edilmediği, resimlerin verilmek istenen dini duygu ve düşünceleri yansıtabilme potansiyeli ile görsellerin metinle olan içerik uyumu gibi fiziksel nitelikleri kapsamaktadır. Bu çerçevede, çalışmada çocuklara yönelik masal kitapları hem içerik hem de biçimsel yönlerden sistematik bir biçimde analiz edilmiş; söz konusu yapı unsurlarının çocukluk döneminde dini bilinç gelişimine katkı sağlama potansiyeli değerlendirilmiştir.

Literatürde masalların eğitsel yönünü farklı bağlamlarda ele alan birçok çalışma mevcuttur. Bunlardan biri, Ramazan Divrik ve Erkan Kelcioğlu tarafından kaleme alınan ve TRT Çocuk kanalında yayınlanan *Kız Kulesi Masalları*'nın içerdiği değerleri ortaya koymayı ve bu masalların ilköğretim 3. sınıf derslerinde kullanımına ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşlerini değerlendirmeyi amaçlayan çalışmadır (Divrik & Kelcioğlu, 2024). Bir diğer çalışma ise Fatma Nur Evcim (2024) tarafından hazırlanan yüksek lisans tezi olup, *Daha da Küçükler İçin Allah'ı Merak Ediyorum* serisinin estetik yapısını, görsellerini ve içeriğini, çocuk gelişimi ve dini eğitimin modern yaklaşımlarıyla uyumu açısından incelemektedir. Bunun yanı sıra, Hatice Darga, Zayimoğlu Öztürk ve Talip Öztürk (2021) okul öncesi hikâye kitaplarının çocukların gelişim alanlarına uygunluğunu incelerken; Yılmaz (2020) *Kırmızı Pelerinli Kurtçuk* hikâye kitabında yer alan değerleri analiz etmiştir. Ertaş (2023) ise resimli hikâye kitaplarının fiziksel, içerik ve resimleme özelliklerini ele almıştır. Gelici (2022), *4-6 Yaş Kur'an Kursu Etkinlik Kitaplarını* hikâye içeriği ve resimleme özellikleri açısından değerlendirmiştir.

Bu çalışmaların her biri önemli katkılar sunmakla birlikte, çoğunluğu ya belirli kitap ya da programlar üzerinden değerlendirme yapmış ya da yalnızca içerik veya görsel özelliklere odaklanmıştır. Bu çalışmanın özgün yönü ise 3-7 yaş grubuna yönelik 22 masal kitabının hem içerik (tema, karakter, dini ve ahlaki değerler) hem de dış yapı (resimleme, fiziksel tasarım) açısından birlikte ele almasıdır. Ayrıca bu analizler, masalların çocuklarda dini bilinç ve değer gelişimine katkı potansiyeli açısından değerlendirilmiştir. Bu yönüyle çalışma, alandaki boşluğu doldurarak literatüre yeni bir bakış açısı sunmaktadır.

Masalların Özellikleri ve Din Eğitimiindeki Yeri

Masallar, toplumun ahlaki ve kültürel değerlerini aktararak bireylerin bu değerleri içselleştirmelerine yardımcı olan önemli anlatılardır (Bascom, 2014; Ölçer Özünel, 2006). Kahramanların yaşadığı olağanüstü olaylar ve verilen mesajlar, kültürel sürekliliği sağlamada etkilidir. Özellikle okul öncesi dönemde, soyut dini ve ahlaki kavramların somutlaştırılmasında masallar önemli bir rol oynar (Akyürek, 2000; Karaca, 2016). Çocukların bilişsel gelişimine uygun ve ritmik, tekrarlayan yapılar içeren masallar, ahlaki değerlerin kalıcılığını destekler (Bilici, 2014). Ayrıca dua, sabır, yardımseverlik gibi dini değerleri doğal bir dille aktararak soyut kavramlara ilişkin eğitici bir rol üstlenir. Bu yönüyle masallar, çocukların dini bilinç ve manevi gelişimlerine olumlu katkı sunabilir.

Masallar, yalnızca bireysel gelişimi değil, aynı zamanda medya aracılığıyla kültürel aktarımı ve dini eğitimi de destekleyen çok katmanlı bir medya formu olarak değerlendirilebilir. Medya, çağdaş toplumlarda yalnızca bilgilendirme ve eğlendirme işleviyle sınırlı kalmayıp, kültürel aktarım, sosyalizasyon ve pedagojik süreçlerin şekillendirilmesinde rol oynayan çok boyutlu bir araç haline gelmiştir (Aday & Akçaalan, 2018; Campbell, 2010; Hjarvard, 2008). Bu bağlamda medya, bireylerin dini değerlerle karşılaştığı, inançları içselleştirdiği ve toplumun dini normlarını öğrendiği bir kanal olarak işlev görmektedir.

McLuhan'ın (1964) "medya, mesajdır" anlayışı, teknolojik araçların yalnızca içerikleri taşımakla kalmayıp, bireylerin düşünsel ve duygusal dünyalarında dönüşüm yarattığını ortaya koyar. Hjarvard (2008) ise medyayı dinin biçimlenmesinde ve aktarılmasında aktif bir aktör olarak değerlendirmekte, medya-din ilişkisini "medyalaşma" (mediatization) kavramıyla açıklamaktadır. Bu yaklaşımlar, din eğitiminin medya aracılığıyla nasıl daha etkili hale getirilebileceğine ilişkin kuramsal bir temel sunar.

Bu temel çerçevede medya araçları geleneksel, yazılı, görsel-işitsel ve dijital medya olmak üzere dört başlık altında sınıflandırılabilir:

- 1. Geleneksel Medya:** Masallar, halk hikâyeleri ve meddah anlatıları gibi sözlü kültür ürünleri, dini ve ahlaki değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında güçlü araçlardır (Kaya, 2016). Geleneksel anlatılar yalnızca edebi bir tür değil, aynı zamanda medya kuramları bağlamında pedagojik işlev gören sosyal aktarım araçlarıdır. Özellikle masallar, din eğitimi açısından geleneksel medya içinde temel bir eğitimsel rol üstlenir.
- 2. Yazılı Medya:** Kitaplar, dergiler ve dini yayınlar aracılığıyla iletilen içeriklerdir. Masal kitapları, dini semboller, karakterler ve değerler yoluyla çocuklarda dini bilinç oluşturulmasına katkı sunar (Kıncal, 2015). Yazılı masallar, öğretici niteliğiyle pedagojik bir çerçevede işlevseldir.
- 3. Görsel-İşitsel Medya:** Televizyon, radyo ve sinema gibi araçlar üzerinden sunulan dini içerikli masal animasyonları ve çocuk programları, görsel-işitsel öğrenmeyi destekler (Valkenburg & Piotrowski, 2017). Bu medya biçimi, masalları daha dikkat çekici ve kalıcı hale getirerek öğrenme sürecini derinleştirir.
- 4. Dijital Medya:** Tablet, akıllı telefon ve bilgisayarlar üzerinden erişilen dijital masal kitapları, animasyonlar ve etkileşimli uygulamalar, çocukların medya ile etkileşimini erken yaşlara taşımış ve dini eğitimin dijitalleşmesini mümkün kılmıştır (Erdoğan, 2020).

Masallar, bu medya türleri arasında geleneksel ve yazılı medya arasında bir köprü görevi görürken, dijital ortama taşınarak yeni medya biçimlerine entegre olmaktadır. Dolayısıyla masallar, içerik düzeyinin ötesinde, bu içeriklerin sunulduğu biçim, araç ve etkileşimsel süreçler bağlamında da değerlendirilmelidir. Giddens'in (1984) yapılaşma kuramı, bireylerin sosyal gerçekliği medya yoluyla yeniden üretmesini vurgular. Bu çerçevede, masallar bir "sosyal yeniden üretim" aracı olarak işlev görür. Dini ve ahlaki mesajlar, doğrudan öğretimden ziyade anlatım dili, olay örgüsü ve karakterler yoluyla dolaylı olarak aktarılır (Şimşek, 2007; Yavuz, 2013). Bu dolaylı aktarım, değerlerin daha kalıcı ve içselleştirilmiş biçimde öğrenilmesine olanak tanır.

Masalların medya aracı olarak işlevi, dini ve ahlaki değerlerin hem görsel hem işitsel öğelerle pekiştirilmesini de mümkün kılar. Erken çocukluk dönemindeki bireyler için, masalların sade dili, tekrar eden yapısı ve sembolik anlatımı, dini kavramların anlaşılmasını kolaylaştırır. İyi-kötü ayrımı üzerine kurgulanan olaylar, çocuklara değer temelli bir rehberlik sunar (Erdoğan, 2020).

Dijital dönüşümün etkisiyle medya ve din ilişkisi yeniden ele alınmayı gerektirmektedir. Dijital masallar, etkileşimli uygulamalar ve animasyon hikâyeler, çocukların dini ve ahlaki farkındalıklarını artırmak için yeni fırsatlar sunmaktadır (Hjarvard, 2008; Valkenburg & Piotrowski, 2017). Bu gelişmeler, dini eğitimin medya kuramları bağlamında nasıl yeniden yapılandırılabilceğine dair zengin bir teorik zemin oluşturmaktadır. Masalların, pedagojik bir medya formu olarak, özellikle dini eğitimdeki işlevi daha derin kuramsal yaklaşımlarla ele alınmalı ve medya kuramları ile din eğitimi arasında kurulan köprü daha görünür kılınmalıdır.

Masallar dini bilincin gelişimine katkısı açısından şu özellikleri taşımaktadır:

1. Değer Aktarımı

Masallar çocukların dini ve ahlaki gelişiminde etkili bir medya aracı olarak öne çıkar. Doğruluk, adalet, sabır, yardımseverlik gibi temel değerleri hikâye diliyle sunarak çocukların bu kavramları içselleştirmesini kolaylaştırır. İyinin ödüllendirildiği, kötünün cezalandırıldığı olay örgüleri sayesinde çocuklar toplumsal normları benimser. Masallar, karakter inşasında yönlendirici olurken; kültürel değerlerin, geleneklerin, yaşam biçimlerinin ve dini sembollerin aktarımında da önemli bir görev üstlenir (Aday & Akçaalan, 2018). Özellikle erken çocukluk döneminde masallar, eğitici ve terapötik bir süreç başlatarak hem bireysel hem sosyal gelişimi destekler. Mutlu sonla biten masallar, çocuklara umut, güven ve iyilik aşılayarak onların dünyayı olumlu algılamalarına katkı sunar. Bu yönleriyle masallar, sadece eğlenceli anlatılar değil; aynı zamanda dini ve kültürel eğitimi şekillendiren etkili birer pedagojik araçtır (Yılmaz, 2012).

2. Manevi Duyarlılık

Masallar, çocukların manevi duygularını harekete geçirme özelliğine sahiptir. Hayal gücünü güçlendiren masallar, çocukları manevi düzeyde dönüştürücü bir deneyime taşıyan önemli araçlardır (Bettelheim, 1976). Örneğin, iyilik yapmanın ödüllendirildiği, duanın karşılık bulduğu hikâyeler, çocukların dini kavramları deneyimleyerek anlamalarına olanak tanır. Genellikle kolektif bilinç taşıyan masallarda eski kültürlerin, dinlerin ve törenlerin izlerine rastlamak mümkündür. Masallar, iyilik-kötülük, adalet-zulüm, doğruluk-haksızlık, alçakgönüllülük-kibir gibi karşıtlıklar üzerinden mesajlar sunar. Bu karşıtlıkların olumlu sonuçlarla tamamlanması, çocukların değer yargılarının gelişimine katkı sağlar (Bakan, 2006; Kantarcıoğlu, 1991).

3. Dini Kutsal Kişiliklerin ve Mekânların Tanıtılması

Masallarda peygamberler, ermişler veya dini figürlere yer verilmesi, çocukların dini kimliğini şekillendirmesine yardımcı olur. Masallar bir telkin aracı olarak işlev görür ve çocuk kendini masalın içinde bulur (Dilidüzgün, 1996). Sevdiği karakterle özdeşleşen çocuk, o karakterin davranışlarını model alır.

4. Semboller ve Anlam Derinliği

Masallar, soyut kavramların somutlaştırılması açısından önemli bir işlev görür. Özellikle din eğitiminde sıkça karşılaşılan Allah, melekler, cennet, cehennem, ölüm ve diriliş gibi kavramların çocuklara aktarılmasında etkili bir araç olarak öne çıkar. Çocukların masallara, hikâyelere ve

menkıbelere duyduğu doğal ilgi, bu soyut dini içeriklerin yaş ve gelişim düzeylerine uygun biçimde iletilmesi için değerli bir fırsat sunar (Bilkan, 2009, s. 9). Masalların sembolik anlatımı, çocukların soyut dini kavramları daha kolay anlamasını sağlar. Örneğin, kahramanın zorlu bir yolculuktan sonra ödül kazanması, dünya hayatındaki manevi mücadeleye benzetilebilir. Bu yönüyle masallar, çocuklarda dini bilincin temellerini atabilir (Divrik & Kelcioğlu, 2024). Masalların “anlam üretimindeki rolü”, Stuart Hall’un (1980) kodlama/kod açma (encoding/decoding) modeliyle de açıklanabilir. Masal anlatıcısı (yazar, ebeveyn ya da öğretici) bir anlam kodlar ve çocuk bu kodu kendi deneyim dünyası çerçevesinde çözümler. Bu süreçte çocuk, masalın içerdiği dini mesajı sadece pasif bir şekilde almaz; onu kendi gerçekliğiyle yeniden üretir. Bu yönüyle masallar, dini eğitimin medya temelli kod çözücü süreçlerine güçlü bir katkı sunar.

5. İnanç ve İbadet Bilincini Aşlamak

Çocukların bilinç gelişimi, farklı deneyimlerin bütünleşmesiyle ilerler. Çeşitli duysal ve bilişsel girdiler, çocuğun zihninde bütünlüklü bir kimlik ve dünya algısına dönüşür. Masallar, çocuğun geçmiş deneyimlerini yeni öğrendikleriyle bağdaştırmasına olanak tanır ve bilinç akışını destekler (Bruner, 1983). Örneğin, bir çocuk, bir masal kahramanının cesaretini öğrendiğinde, bu bilgiyi kendi yaşantısında korkularını aşmak için kullanabilir. Masallar, dua, sabır, şükür ve ibadet gibi dini ritüelleri konu edinen hikâyeler aracılığıyla çocuklarda bu uygulamalara karşı farkındalık oluşturur. Karakterlerin ibadetlerinin ardından mutluluğa ulaşmaları, ibadetin hayattaki önemini çocuklara anlatır.

6. Korku ve Umut Dengesi

Masallar, dini anlatılardaki korku-umut dengesini yansıtarak çocukların bu duygularla sağlıklı şekilde baş etmelerine yardımcı olur. Kahramanların korkularla yüzleşip sonunda başarıya ulaşmaları, çocukların cennet-cehennem gibi dini kavramları da anlamalarını kolaylaştırır (Bettelheim, 1976).

7. Masalların İyileştirici Yönü

Masallar, çocukların duygusal, bilişsel ve sosyal gelişimine katkı sağlar. Terapötik amaçla kullanılan masallar, çocukların içsel çatışmalarını ifade etmelerine, duygularını tanımlamalarına ve umut duygusunu yeniden inşa etmelerine yardımcı olur (Walker, 2021). Bu yönüyle masallar hem dini hem de psikolojik gelişimi destekleyen terapötik medya araçları olarak da değerlendirilebilir.

8. Kültürel ve Dini Kimlik Oluşumu

Anderson Benedict’in (2006) "hayali cemaatler" kavramı, masalların toplumsal aidiyet ve kimlik inşasında oynadığı rolü ortaya koymaktadır. Özellikle dini motiflerle bezenmiş yerli masallar, çocukların bir dini topluluğun parçası olduklarını hissetmelerine yardımcı olur. Bu yönüyle masallar, dini aidiyetin gelişimini destekleyen kültürel medya ürünleridir (Eliade, 1987; Yavuz, 2013).

9. Sosyal ve Dini Ahlak

Masallar, toplumsal ve dini ahlakın öğretiminde etkili bir araçtır. İdeal insan tipinin öne çıkarılması, çocuklara örnek davranışların kazandırılmasını sağlar. Kötü karakterlerin

cezalandırılması ise olumsuz davranışların onaylanmadığını gösterir (Aday & Akçaalan, 2018; Kumartaşlıoğlu, 2012).

Masal Kitaplarının Görsellik ve Biçimsel Unsurlarının Dini Bilinç ve Ahlak Eğitimi Bağlamında Önemi

Masal kitapları yalnızca eğlenceli vakit geçirme araçları değil; aynı zamanda çocuğun dini bilinç, değer ve ahlaki gelişimini destekleyen etkili bir medya aracıdır. Medya, bireyin zihinsel, duygusal ve kültürel dünyasını şekillendiren güçlü bir iletişim ortamıdır. Masallar da bu bağlamda, özellikle çocukluk döneminde dinî ve ahlaki mesajların aktarımında önemli rol oynayan pedagojik medya ürünleri olarak değerlendirilebilir (Çakmakçı, 2011, s. 30; McLuhan, 1964).

Bu nedenle, çocuklara yönelik dini içerikli masal kitaplarının hem içerik hem de biçimsel özellikleri titizlikle tasarlanmalıdır (Şahin vd., 2013, s. 53). Masal kitaplarında yer alan görseller yalnızca metni desteklemekle kalmaz; aynı zamanda çocuğun dini kavramları, ahlaki değerleri ve evrensel mesajları anlamasını kolaylaştıran görsel bir dil sunar. Resimlerin metinle bütünlük içinde olması, karakterlerin duygularını yansıtmaları ve dini değerlerle uyum taşıması, anlatının medya etkisini artırır (Gönen & vd., 2013; Şirin, 2018).

Özellikle yardımseverlik, sabır, doğruluk gibi soyut kavramların görsellerle somutlaştırılması, henüz soyut düşünme yetisi gelişmemiş okul öncesi çocuklar için büyük önem taşır (Sever, 2008, s. 173). Bu sayede çocuk, hem anlatıyı anlamakta güçlük çekmeden takip edebilir hem de verilen dini ve ahlaki mesajları zihinsel ve duygusal düzeyde içselleştirebilir. Görsellerin bilinçli ve stratejik biçimde kullanımı, medyanın yönlendirici ve öğretici işlevini güçlendirir.

Ayrıca renk seçimi, dikkat süresi kısa olan çocukların ilgisini çekmede medya dilinin görsel yönünü öne çıkarır. Parlak ve canlı renkler dikkat çekiciliği artırırken; huzur, merhamet ve sevgi gibi değerlerin aktarımında kullanılan yumuşak tonlar, çocuğun duygusal gelişimini destekler (Ulutaş, 2017, s. 602). Yazı ve görsel dengesinin sağlandığı kitaplar, çocuğun hem estetik algısını geliştirir hem de medya okuryazarlığının temellerini atmasına yardımcı olur (Döl, 1999, s. 24).

Çocuğun henüz okuryazar olmadığı bu dönemde, hikâyeyi anlatan yetişkin ile çocuk arasında metin ve görseller üzerinden kurulan etkileşim, medyanın interaktif boyutunu yansıtır. Bu etkileşim, yalnızca bilişsel gelişimi değil; aynı zamanda çocuğun manevi dünyasını, duygusal duyarlılıklarını ve değer yargılarını da şekillendirir (Şahin vd., 2013, s. 1312).

Nitelikli bir dini çocuk kitabı, sade bir dil ile evrensel mesajlar sunarken; görseller aracılığıyla bu mesajları çocuğun anlayabileceği biçimde görünür kılmalı, sevgi, paylaşma, Allah sevgisi, doğruluk ve iyilik gibi temel dini değerleri yaşantı yoluyla aktarmalıdır (Sever, 2008, s. 173; Şirin, 2018, s. 22).

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırmada, nitel verilerin bütüncül bir şekilde ele alınmasını ve derinlemesine bir inceleme yapılmasını sağlamak amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır (Büyüköztürk vd., 2016, s. 259). Araştırmada incelenen olgu veya olaylarla bağlantılı bilgiler içeren yazılı metin ve belgelerin bütüncül olarak ayrıntılı incelenmesi ve elde edilen bilgilerden yeni veriler oluşturulması, doküman/metin analizi olarak adlandırılır (Bowen, 2009, ss. 27-40; Ekiz, 2020; Şimşek & Yıldırım, 2013). Araştırma kapsamında, 22 yerli ve yabancı

masal kitabı örneklem olarak seçilmiştir. Bu kitaplar, araştırma amacı doğrultusunda geliştirilen “İç ve Dış Kitap İnceleme Formu” aracılığıyla sistematik olarak değerlendirilmiştir.

Örneklem Seçimi

Bu araştırmanın örneklemini, 3–7 yaş grubundaki çocuklara yönelik yayımlanmış ve din eğitimiyle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olan 22 masal kitabı oluşturmaktadır. Kitaplar, amaçlı örnekleme tekniğiyle belirlenmiş ve seçim sürecinde çeşitli kriterler esas alınmıştır. Bu kriterler arasında kitapların dini ya da ahlaki içerik barındırması, Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) ve Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) gibi kurumların yayınları arasında yer alması, 4–6 yaş Kur’an kurslarında fiilen kullanılıyor olması, Millî Eğitim Bakanlığı’nın okul öncesi eğitim materyalleri arasında bulunması ve görsel-dilsel açıdan yaş grubuyla uyumlu olması yer almaktadır. Kitapların bir kısmı, TDV ve DİB tarafından ücretsiz olarak dağıtıldığı, Kur’an kurslarında sistematik şekilde okutulduğu ve çeşitli dijital platformlarda yer aldığı için çocuklar ve öğretmenler tarafından yaygın biçimde erişilebilen materyaller olarak değerlendirilmiştir. Kitapların satış verilerine ve dijital erişim sayılarına ilişkin kamuya açık nicel istatistiklere ulaşılammış olmakla birlikte, seçim sürecinde uzman görüşleri, alan gözlemleri ve kurumsal kullanımlar dikkate alınarak değerlendirme yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada, masal kitapları nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemiyle incelenmiş ve içerik analizi yöntemi kullanılarak detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. İçerik analizinde, veriler derinlemesine incelenir ve veri setinde tekrar eden ya da katılımcıların yoğun olarak vurguladığı olay ve olgular temel alınarak kodlar çıkarılır. Bu kodlar, daha sonra benzerliklerine ve ilişkilerine göre kategorilere ayrılır. Kategorilerden de anlamlı temalar oluşturularak veriler yapılandırılır. Bu yöntemle, çalışmadaki veriler belirli kavramsal çerçevelerle ilişkilendirilir ve analiz edilir (Bal, 2013, s. 179; Şimşek & Yıldırım, 2013, ss. 227-228).

Bu çalışmada, literatürden elde edilen bilgiler doğrultusunda masalların dini bilinç üzerindeki etkisine ilişkin kapsam çerçevesi belirlenmiştir. Çalışmada bu yöntem kullanılarak, çocuklarda dini bilincin gelişimine katkısı bağlamında din eğitiminde kullanılan 22 masal kitabının içeriklerinin derinlemesine incelenmesi ve anlamlandırılması hedeflenmiştir. Yerli ve yabancı kaynaklardan belirli kriterlere göre seçilen masal kitapları iç ve dış yapı özelliklerini belirlemek amacıyla iki ana kategoriye ve alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Masalların iç ve dış analizinde; kahramanlar, olay örgüsü, din ve değer temaları, verilmek istenen ileti ve mesajlar açısından değerlendirilmiştir. Olay örgüsü ve temalar kısmında, din, değer ve erdem içerikli konu ve kavramlar ele alınmıştır. İleti kısmında, dini ve ahlaki içerikli verilmek istenen ve istenmeyen mesajlar değerlendirilmiştir. Anlatının nasıl sonlandırıldığı, verdiği mesaj ve öğütler ise son kısımda incelenmiştir. Masallardan yapılan alıntılar italik olarak yazılmış, tırnak içinde masalın adı belirtilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde, araştırma kapsamında incelenen masal kitaplarının adları, yazarları, yayınevleri ve sayfa sayılarını içeren bir tabloya; ayrıca masal kitaplarının iç yapı ve dış yapı özelliklerini gösteren iki ayrı tabloya yer verilmiştir. Söz konusu özellikler, ilgili tablolar ve masallardan yapılan alıntılar aracılığıyla detaylandırılarak analiz edilmiştir.

Tablo 1. Masal Kitapları, Yazar, Yayınevi Değerlendirme Tablosu

Masalın Adı	Yazarı	Yayınevi	Sayfa Sayısı	Set içeriği	Yaş
Masal Kitabım	Nehir Aydın Gökdoğan	DİB Yayınları	408		5+
Köz Masalı, Göl Masalı, Gök Masalı, Çöl Masalı	Kudret Ayşe Yılmaz	DİB Yayınları	40	4 Kitap	7+
Okul Öncesi Anadolu Masalları	MEB/ÖYGM	MEB/ÖYGM	16	15 Masal Kitabı	4+
Üç Kedi Bir Canavar	Sara Şahinkanat, Ayşe İnan Alican	Yapı Kredi Yayınları	36		3-8
Yayazula'nın Çocuğu	Julia Donaldson ve Axel Scheffler	Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları	32		4+
Maya Dünyanın En Şanssız Köpeği	Pamela Duncan Edwards ve Benji Davies	Pearson	32		3+
Havuç Kurdu Bİ Dİ Kİ, Bak Nasıl Paylaşmayı Öğreniyor, Bak Nasıl Yardımlaşıyor, Bak Nasıl Arkadaşça Oynuyor, Bak Nasıl Ailesine Bağlı	Gülşen Ünivar	DİB Yayınları	128	Değerlerimle Büyüyorum Serisi 4 kitap	4+
Bir Horoz Masalı	Mustafa Ökkeş Evren	TDV Yayınları	36		6+
Dünyanın En İlginç Kafilesi (Minikler için İslam'ın Şartları Namaz)	İlknur Koç Aytaç	DİB Yayınları	24		4+
En lezzetli Dünya Turu (Minikler için İslam'ın Şartları Oruç)	İlknur Koç Aytaç	DİB Yayınları	24		4+
Karınca Kararınca	Aqeela Ali Muhammed	TDV Yayınları	28		4+
Dolan Biber Ağlayan Kek, Kumruların Uçuran Şarkısı, Şemsiye Olmak isteyen Kız, Hapşırın Tıksıran Kedi, Hop Portakal	Y. Emre Evcim Esra Aydınbaş Ayşe Gül Gürbüz İbrahim Arpacı Beyza N. Bilgin	TDV Yayınları	16	Değerli Masallar Seti: 15 kitaplık setin ilk 5 kitabı	4+

Masalların İç ve Dış Yapı Özelliğinin Dini Bilincin Gelişimine Katkısı Hakkında Bulgu ve Yorumlar

Bu bölüm masal kitaplarının iç ve dış yapı özelliklerinin dini bilincin gelişimine ilişkin değerlendirmeleri içermektedir.

Masal Kitaplarının Dış Yapı Özelliğinin Dini Bilincin Gelişimine Katkısı

Bu bölümde, masal kitaplarının kapak tasarımı, görsel unsurları, sayfa düzeni, yazı karakteri ve resimleme gibi dış yapı özellikleri; çocuklarda dini bilincin gelişimine katkı sağlama potansiyeli bağlamında incelenmiştir.

Tablo 2. Masal Kitaplarının Resimleme, Renk, Bütünlük Açısından Analiz Edilmesi

	Durum	f	%
Resimlerin Konu Bütünlüğüne Uygun Olması	Evet	19	86.36
	Hayır	3	13.64
Renklerin Canlı ve Etkileyici Olması	Evet	18	81.82
	Hayır	4	18.18
Renklerin Karanlık ve Korkutucu Olması	Evet	3	13.64
	Hayır	19	90.48
Resimlerin Yuvarlak Hatlı ve Sevimli Olması	Evet	19	86.36
	Hayır	3	13.64
Resimlerin Basit ve Anlaşılır Olması	Evet	19	86.36
	Hayır	3	13.64
Resimlerde Dini Figürlere Yer Verilmesi	Evet	4	19.05
	Hayır	17	80.95
Resimlerde Dini Mekanlara Yer Verilmesi	Evet	3	14.29
	Hayır	18	85.71
Kahramanların Dış Görünüşlerinin Dini ve Kültürel Değerlere Uygunluğu	Evet	13	61.90
	Hayır	8	38.10
Kahramanların Kıyafetlerinin dini ve Kültürel Değerlere Uygunluğu	Evet	13	61.90
	Hayır	8	38.10
Resimlerde Sevgi, Saygı, Paylaşma, Yardımlaşma, Dostluk, Arkadaşlık vb. Değer ve Erdem İfadelerinin Bulunması	Evet	13	59.09
	Hayır	9	40.91
Görsellerde Soyut Desenlerin Yer Bulması	Evet	3	14.29
	Hayır	18	85.71
Görsellerin Verilmek İstenen Dini duygu ve düşünceyi yansıtabilmesi	Evet	16	72.73
	Hayır	6	27.27
Verilmek istenen Konunun, değer ve erdemin dış kapak isminde açıkça belirtilmesi	Evet	3	13.64
	Hayır	19	86.36

Tablo 2, masal kitaplarının görsel ve tasarımsal özelliklerinin dini bilinç gelişimine katkılarını değerlendirmek için yapılan bir içerik analizine dayanmaktadır. Dış yapı özellikleri özellikle çocukların ilgisini çekmede ve dinin soyut kavramlarının somutlaştırılmasında kritik bir rol oynar. Masalların görsel unsurları, çocukların dini temalara ve değer eğitimiye yönelik ilgisini artırmada temel bir araçtır. Resimlerin konu bütünlüğüne uygunluğu, çocukların masalı daha iyi anlamalarına ve verilmek istenen mesajı daha iyi kavramalarına olanak sağlar. Bu durum, masal kitaplarının %86.36'sında sağlanmış, ancak %13.64'ünde yetersiz kalmıştır. Aşağıda görseli verilen “Dolan Biber

Ağlayan Kek” adlı masal kitabında yer alan kahramanların dış görünüşlerinin dini ve kültürel değerlere uygunluğunu yansıtan bir görsel sunulmuştur (Evcim vd., 2025, s. 3).

Görsel 1. Kahramanların dış görünüşlerinin dini ve kültürel değerlere uygunluğuna yönelik görsel

Canlı ve etkileyici renkler, çocukların dikkatini çekerek masallara daha fazla odaklanmalarını sağlar. Tabloda %81.82’lik bir oranla masalların renkleri ve etkileyiciliği çocuklarda dini bilincin gelişimi için uygun olduğunu göstermektedir. İncelenen “Şanssız Köpek Maya” masalının renk uyumu, canlılığı, resimlerin doğallığı ve anlaşılır olması açısından oldukça dikkat çekicidir. Resimler bir mahalle ve sokağı tüm doğallığı ile yansıttığı için gerçekçiliği artırmaktadır (Davies & Duncan, 2018, s. 1).

Görsel 2. Resimlerin basit, anlaşılır ve konu bütünlüğüne uygun olması görseli

“Şanssız Köpek Maya” masalının görselliği güçlü olmasına rağmen bencillik, karamsarlık ve şükretmeme gibi olumsuz tutumların yanlış olduğunu açıkça ifade eden sözel sonuç cümlelerine yer verilmemiştir. Bunun yerine, aşağıda ki görselde, masalın resimlerine yoğunlaşarak, herkesin başına olumsuz şeyler gelebileceği, halimize şükretmenin önemini ve başkalarını düşünmenin gerekliliğinin görsel bir anlatımla aktarılmaya çalışıldığı görülmektedir (Davies & Duncan, 2018, s. 8).

Görsel 3. Resimlerin konu bütünlüğüne uygun olması görseli

İncelenen masallarda %18,18 oranda masalların canlı ve etkileycilikten uzak olması çocukların konuya ilgisini kaybetmesine neden olabilir. Araştırmada karanlık ve korkutucu renklerin düşük bir oranda bulunması (%13.64), genel olarak masalların çocuk dostu olduğunu göstermektedir. Görsel 4'te "Gök Masalı" kitabında ki görseller küçük yaş grubu için canlılıktan uzak, karanlık ve ürkütücü görsellerden oluşmaktadır (Yılmaz, 2017, ss. 13-14).

Görsel 4. Resimlerin Karanlık ve Korkutucu olması görseli

Dini bilincin gelişiminde, masallardaki figür ve sembollerin dini ve kültürel bağlamla uyumu oldukça önemlidir. Masal kitaplarının yalnızca %19,5'inde dini figürlere ve %14,29'unda dini mekanlara yer verilmiştir. Dini mekanların ve figürlerin eksikliği, masallarda dini mesajların somutlaştırılmasını zorlaştırabilir. Aşağıdaki görsel 5 ve 6'da görüldüğü gibi "Bir Horoz Masalı" "Şemsiye Olmak İsteyen Kız" kitabında yer alan dini mekânlar ve dini figürler, dini ve kültürel bağlamla uyumlu bir biçimde kurgulanmıştır. Bu yönüyle çocuklarda dini bilincin gelişimini destekleyici nitelik taşımaktadır (Evcim vd., 2025, s. 5; Evren, 2023, s. 2).

Görsel 5. Resimlerde dini mekanlara yer verilmesi görseli

Görsel 6. Resimlerde Dini Figürlere Yer Verilmesi görseli

Kahramanların dış görünüşlerinin (%61) ve kıyafetlerinin (%61) dini ve kültürel değerlere uygun olması, dini eğitimin bir parçası olarak çocukların rol modellerine dair algılarını olumlu yönde şekillendirebilir. Ancak bu uygunluğa %38,10 oranında dikkat edilmemiş olması, dini ve kültürel değerlerin tam olarak temsil edilmediğini gösterir. Aşağıdaki görsel 7’de yer alan *Bir Horoz Masalı* kitabı, kahramanların kıyafetlerinin dini ve kültürel değerlerle uyumlu olması açısından önemli bir özellik taşımaktadır (Evren, 2023, s. 6). Bu uyum, masalın dini eğitim niteliğini güçlendiren bir unsur olarak değerlendirilebilir. Söz konusu özellik, çocuklarda dini bilincin gelişimini destekleyici bir etki yaratma potansiyeline sahip olup, kitabın içerik açısından olumlu bir değerlendirmeye tabi tutulmasını sağlamaktadır.

Görsel 7. Kahramanların kıyafetlerinin dini ve kültürel değerlere uygunluğu

Çocukların rol model olarak kabul ettikleri kahramanların din ve değerlere uygun şekilde sunulması, dini bilincin gelişimine katkı sağlayabilir. “Yayazula’nın Çocuğu” isimli incelenen

masalda kitabın resimleri hikâyenin örüntüsünü iyi bir şekilde yansıtmakta ancak masalda Yayazula olarak adlandırılan hayvanın cinsi net bir şekilde belirtilmemiştir, ancak yaban domuzunu andırdığı düşünülmektedir. Özellikle 4-6 yaş grubu masallarda, yenilmesi necis sayılan hayvanların sevimli gösterilmesi ve bu hayvanlar üzerinden değer ve erdem mesajları verilmesi, dini ve kültürel hassasiyetler açısından bazı tezatlıkları beraberinde getirebilir. Bu durum, çocukların hayvanlara yönelik algısında kafa karışıklığına yol açabilir. Görselde hayvan cinsinin net olmaması ve dini değerlerle bağdaşmayan hayvan figürlerini andırması dini ve kültürel değerlerle tezatlık göstermektedir (Donaldson, 2019, s. 2).

Görsel 8. Kahramanların dış görünüşlerinin dini ve kültürel değerlere uygunluğu

Soyut desenlerin %14.29 gibi düşük %85.71 gibi somut desenlerin yüksek bir oranda yer alması, masalların genelde somut bir görsel dil kullandığını gösterir. Somut görsellerin çocukların dini değerleri anlamasına daha çok katkı sağladığı düşünülmektedir.

Görsellerin verilmek istenen dini duygu ve düşünceyi yansıtabilmesi, masalların etkili bir şekilde dini bilinç geliştirmesine katkı sağlar. İncelenen masallarda %27,27 oranında dini duygu ve düşünceyi yansıtmaya potansiyelinin düşük olması ciddi eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bu oran bazı kitapların mesajı aktarmada yetersiz kaldığını ve yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini gösterir. Görsel 9, 10, 11’de soluk renkler kullanılmış ve verilmek istenen düşünce görsellerde net bir şekilde aktarılmamıştır (Aytaç, 2025, ss. 10-11; Ünivar, 2019, s. 9) Görsel 11’de, anlaşılması güç soyut desenler kullanılmış, daha açık ve sade bir görsel tercih edilmemiştir. Özellikle 10. Görselin olduğu masal kitabı aile bağlarından bahsetmesine rağmen kitabın neredeyse tümünde benzer resimlemeler yapılmıştır (Ünivar, 2019, s. 16).

Görsel 9, 10, 11. Görsellerde soyut desenlerin yer bulması ve görsellerin verilmek istenen dini duygu ve düşünceyi yansıtabilmesi görseli

Masal kitaplarının dış kapaklarında konunun, değerlerin ve erdemlerin açıkça belirtilmesi, kitapların din ve değer eğitiminin amacına uygun olarak seçilmesini kolaylaştırır. Ancak yalnızca %13,64'ünde bu tür bir açıklık olduğu görülmektedir. Bu durum, kitap seçiminde ebeveynlerin ve eğitimcilerin işini zorlaştırabilir ve içeriğin yanlış algılanmasına neden olabilir. 12. görselde kapak resminde konunun içeriği olan oruç ibadeti net bir şekilde açıklanmamış dolaylı bir ifade kullanılmıştır (Aytaç, 2025). Masal kitaplarının %59,09'unda sevgi, saygı, paylaşma, yardımlaşma, dostluk ve arkadaşlık gibi değer ve erdemleri yansıtan görsellere yer verildiği belirlenmiştir. Buna karşılık, %40,91 oranındaki kitapta ise bu tür değer ve erdemlere ilişkin görsellerin bulunmadığı tespit edilmiştir. Özellikle 13 numaralı görselde, paylaşma, yardımlaşma, sevgi ve aile bağları gibi temel sosyal ve ahlaki değerlere vurgu yapan unsurların görsel olarak ifade edildiği görülmüştür (Gürbüz, 2022, s. 15). Bu bulgu, masal kitaplarında görsel öğelerin değerler eğitimi açısından önemli bir araç işlevi gördüğünü göstermektedir.

Görsel 12. Verilmek istenen konunun, değer ve erdemın dış kapak isminde açıkça belirtilmesi

Görsel 13. Resimlerde sevgi, saygı, paylaşma, yardımlaşma, dostluk, arkadaşlık vb. değer ve erdem ifadelerinin bulunmasına yönelik görsel

Özetle, analiz edilen masal kitaplarının dış yapı özellikleri, çocukların dini bilinç geliştirmelerine ve din eğitimi süreçlerine katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Elde edilen veriler doğrultusunda yapılan analizler, bazı eksikliklere dikkat çekmektedir. Masal kitaplarında dini figürlere ve mekânlara yeterince yer verilmediği gözlemlenmiştir. Oysa bu tür unsurlar, çocukların soyut dini kavramları daha kolay anlamalarına ve içselleştirmelerine katkı sağlayabilir. Ayrıca, kitaplarda yer alan görsellerde sevgi, saygı, merhamet, nezaket, yardımlaşma, paylaşma, dostluk

ve arkadaşlık gibi erdemlere daha fazla vurgu yapılması, masalların değer eğitimi açısından etkisini artırabilir. Görsellerde kullanılan renklerin de bu bağlamda önem taşıdığı görülmektedir. Canlı ve olumlu duyguları teşvik eden renklerin tercih edilmesi, çocukların dini bilinç geliştirmeleri açısından destekleyici bir unsur olabilirken, karanlık ve korkutucu renklerin kullanımının sınırlandırılması çocukların olumlu dini bilinç geliştirmesi açısından önemlidir. Özellikle masal kitaplarının kapak tasarımlarında, içerikte öne çıkan değer ve erdemlerin açıkça belirtilmesi; öğretmen, öğrenci ve ebeveynlerin kitap seçimini daha bilinçli bir şekilde yapmalarına yardımcı olabilir.

Masal Kitaplarının İç Yapı Özelliğinin Dini Bilincin Gelişimine Katkısı

Bu bölümde, masal kitaplarının iç yapı özellikleri olan tema, karakter, dil kullanımı, olay örgüsü ve verilen mesajlar; çocukların dini kavramları anlamlandırmaları ve dini bilinç geliştirmeleri bağlamında ele alınmıştır. Din, değer, erdem, dini mekân, dini sembol ve figürler ile ibadetlerin masal kitaplarındaki yer alma düzeyleri, bu kapsamda aşağıdaki tabloda yüzdelik oranlarla birlikte incelenmiştir.

Tablo 3. Masal Kitaplarının İç Yapı Özellikleri

	Durum	f	%
Kitapta Verilmek İstenen Değerin Açıkça İfade Edilmesi	Evet	16	72.73
	Hayır	6	27.27
Kitapta Verilmek İstenin Erdemin Açıkça İfade Edilmesi	Evet	16	72.73
	Hayır	6	27.27
Verilmek İstenen Değer ve Erdemlerin Dolaylı Olarak İfade Edilmesi	Evet	11	50.00
	Hayır	11	50.00
Kitapta Günlük Yaşamdan İbadetlere Yer Verilmesi	Evet	5	22.73
	Hayır	17	77.27
Kitapta Günlük Yaşamda Kullanılan Dini İfadelere Yer Verilmesi	Evet	6	27.27
	Hayır	16	72.73
Kitapta Öğüt Verici, ders Çıkarıcı unsurların bulunması	Evet	16	72.73
	Hayır	6	27.27
Masallarda Kahramanlar İyi Model oluşturacak Şekilde Donatılmıştır	Evet	16	72.73
	Hayır	6	27.27
Masalda Dini Öğretiler Doğrudan İfade edilmiş	Evet	7	31.82
	Hayır	15	68.18
Masalda Dini Öğretiler Dolaylı İfade Edilmiş	Evet	6	27.27
	Hayır	16	72.73
Masallarda Kullanılan dilin açık ve anlaşılır olması	Evet	16	72.73
	Hayır	6	27.27
Başlıkla İçeriğin Uyumlu Olması	Evet	14	63.64
	Hayır	8	36.36
Sayfa Sayısı Uygun Mu?	Evet	18	81.82
	Hayır	4	18.18
Çocuğun Yaşına Uygun Mu?	Evet	17	77.27
	Hayır	5	22.73

Tablo 3'te masal kitaplarının iç yapı özelliklerinin değerlendirilmesi, dini bilincin gelişimi üzerindeki etkileri açısından oldukça anlamlı bulgular sunmaktadır. Değerlendirmeye konu olan başlıklar, masal kitaplarının hem içerik hem de hedef kitle açısından uygunluğunu kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. “Değer ve erdemlerin açıkça ifade edilmesi” açısından, incelenen kitapların %72.73'ü bu özelliği taşıdığı görülmektedir. Bu oran, dini ve ahlaki mesajların çocuk okuyuculara doğrudan iletildiği kitapların büyük bir çoğunlukta olduğunu göstermektedir. Ancak, %27.27'lik bir oranla bazı kitapların bu yönünün zayıf olduğu dikkat çekmektedir. “Dolaylı olarak değer ve erdemlerin ifade edilmesi” oranı ise %50.00 olarak görülmüştür. Bu durum, bazı masal kitaplarının değerleri doğrudan değil, olay örgüsü veya karakterlerin davranışları aracılığıyla aktardığını göstermektedir. Bu tür bir yaklaşım, çocukların özümseme ve eleştirel düşünme süreçlerini destekleyebilir, ancak küçük yaş gruplarında mesajların açık bir şekilde verilmesi daha etkili olabilir. “Günlük yaşamdan ibadetlere yer verilmesi” ve “dini ifadelerin günlük yaşam bağlamında kullanılması” oranları (%22.73 ve %27.27) oldukça düşük bir seviyededir.

Çocukların dini kavramları günlük yaşam bağlamında anlamlandırabilmesi, din eğitiminin etkili bir parçasıdır. Bu nedenle, bu unsurların artırılması önerilebilir. “Öğüt verici ve ders çıkarıcı unsurlar” kitapların %72.73'ünde bulunmakta olup, bu oran oldukça yüksektir. Bu, masal kitaplarının çoğunlukla ahlaki ve öğretici mesajlar sunma amacına hizmet ettiğini göstermektedir. Özellikle kahramanların “iyi model olacak şekilde donatılması” (%72.73) bu mesajların etkisini artırmaktadır. Bu durum, çocuk okuyucular için rol model oluşturma açısından önemlidir. “Dini öğretilerin doğrudan ifade edilmesi” (%31.82) ve “dolaylı olarak ifade edilmesi” (%27.27) oranları düşüktür. Masallarda dini öğretilerin zayıf bir şekilde yer alması, çocukların dini bilinci doğrudan pekiştirecek unsurların eksik olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, masal kitaplarının dini öğretiler açısından zenginleştirilmesi gerekmektedir. “Dil kullanımı” açısından ise kitapların %72.73'ü açık ve anlaşılır bir dile sahiptir. Bu, özellikle çocuk okuyucuların metinleri anlaması ve kavraması için olumlu bir bulgudur. “Başlıkla içeriğin uyumu” %63.64 oranında tatmin edici bulunmuştur. Ancak, %36.36'lık uyumsuzluk oranı, başlıkların içeriği tam olarak yansıtmadığı durumların olduğunu göstermektedir. “Sayfa sayısı” %81.82 oranında uygun olarak değerlendirilmiştir. Bu, masal kitaplarının hedef kitlenin dikkat süresine uygun bir uzunlukta tasarlandığını göstermektedir. “Çocuğun yaşına uygunluk” oranı ise %77.27'dir. Bu oran, kitapların genellikle hedef yaş grubuna hitap ettiğini göstermektedir.

Masalların İç ve Dış Yapı Özelliğinin Dini Bilincin Gelişimine Yönelik Genel Değerlendirmeler

Bu bölümde, seçilen masallar; içerik ve biçimsel özellikleri, temsil ettikleri dinî ve ahlaki değerler ile dini bilinç kazandırma potansiyelleri açısından pasajlar üzerinden analiz edilmiş; nicel verilerden ziyade nitel değerlendirmelere yer verilmiştir. Yapılan değerlendirmelerde, incelenen masal kitaplarının öne çıkan özellikleri temel alınarak örneklemeler sunulmuştur.

Masalların Dış Yapı Özelliklerinin Dini Bilince Katkısının Genel Değerlendirmesi

Masalların tablo 2'de ayrıntılı analizi sonucunda masallardan alınan pasajlarla şu genel değerlendirmelere ulaşılmıştır: Masallarda yer alan kahramanların genellikle günlük hayatta sıkça karşılaşılan, özellikle evcil hayvanlardan seçilen figürlerle zenginleştirildiği görülmektedir. “Şanssız Köpek Maya” adlı masalda kahramanlar, gündelik yaşamda karşımıza çıkan hayvan figürlerinden oluşmaktadır. Masalda kullanılan resimlerde canlı ve parlak renkler kullanılmış ve günlük yaşamda

karşılaşılabilecek mekanlara yer verilmiştir. Ayrıca resimlemeler konunun içeriği ile uyumlu kullanılmıştır. Bu masalda dini sembol ve figürlere yer verilmemiş, değer ve erdemler görsellerle ilişkilendirilmemiştir.

“Yayazula’nın Çocuğu” adlı masalda ise modern bir anlayışla, anne figürü yerine baba figürünün ön planda olduğu görülmektedir. Çocuğun bakımını ve eğitimi üstlenen bir baba karakterinin işlenmesi, baba figürünün çocuk gelişimindeki önemine dikkat çekmesi açısından değerlidir. Masalda kullanılan görseller basit anlaşılır şekilde ele alınmıştır ancak renkler canlı ve parlak değil koyu tonlamalarda tercih edilmiştir. Konu ve görsellerin uyumu sağlanmıştır ancak değer ve erdemler görsellerle temsil edilmemiştir. Masalda dini figür, mekan ve sembollere yer verilmemiştir (Donaldson, 2019).

“Üç Kedi Bir Canavar” masalının ana kahramanları olan üç kedi, iş birliği, dayanışma ve zekâyı temsil eden özelliklerle ön plana çıkmaktadır. Bu yönüyle, dostluk ve yardımlaşmanın önemi vurgulanmaktadır. Kediler, bireysel yeteneklerini bir araya getirerek zorlukların üstesinden gelmektedir. Masaldaki “canavar” ilk bakışta korkutucu bir figür olarak sunulurken, aslında korkulmaması gereken bir karakterdir. Bu durum, ön yargıların yanlışlığına ve görünüşe aldanmamak gerektiğine vurgu yapmaktadır. Canavar, farklılıkların kabulü ve önyargıların yıkılması açısından olumlu bir mesaj taşımaktadır (Şahinkanat & Ayşe İnan Alican, 2021, ss. 1-36). Masalda görseller masal içeriği ile uyumlu bir şekilde ele alınmıştır.

MEB Okul Öncesi Anadolu Masalları kitabındaki kahramanlar, geleneksel Anadolu kültürüne uygun olarak genellikle insanlar, hayvanlar ve doğaüstü varlıklar (peri, dev, cin gibi) arasından seçilmiştir. Bu kahramanlar, çocuklara model teşkil edecek özelliklerle donatılmıştır. Bu masal kitabının en önemli eksiği görsellerin yetersiz olması, masallarda çok az görsel kullanılmasıdır.

“Değerlerimle Büyüyorum: Havuç Kurdu Bı Dı Kİ” serisinde, kitapların kapakları renkli ve dikkat çekici olup, hedef yaş grubunun ilgisini çekecek şekilde tasarlanmıştır (Ünivar, 2019, ss. 1-32). İçerikteki çizimler ise sade ve anlaşılırdır, ancak bazı hikâyelerde görsellerin metinle tam örtüşmemesi, çocukların anlam kurma sürecini zorlaştırabilir. Masalda dini mekân, figür ve semboller kullanılmamıştır. Kitap kapağı konunun içeriğini tam olarak yansıtmamaktadır.

“Karınca Kararınca” ve “Bir Horoz Masalı” adlı eserler, çocuk edebiyatı açısından değerlendirildiğinde, çeşitli pedagojik ve estetik ölçütler bakımından olumlu özellikler taşımaktadır. Söz konusu eserlerde yer alan görseller, metinle yüksek düzeyde bütünlük göstermekte; renkler ise canlı ve parlak nitelikleriyle çocukların dikkatini çekmektedir. Metinler, hedef yaş grubuna uygun biçimde kısa, açık ve anlaşılır bir dil kullanılarak kaleme alınmıştır. Kahramanların günlük yaşamda karşılaşılabilecek karakterlerden seçilmiş olması, anlatının çocuklar tarafından kolaylıkla ilişkilendirilebilmesine olanak sağlamaktadır (Evren, 2023; Muhammed, 2024, s. 28). Olay örgüsünün köy ve mahalle gibi çocukların aşına olabileceği sosyal çevrelerde geçmesi, hem kültürel aktarım hem de yaşantı temelli öğrenme açısından destekleyicidir. Hikâyelerin uzunluğu, çocukların yaş ve dikkat düzeyine uygun şekilde sınırlandırılmıştır. Ayrıca, karakterlerin dış görünüşleri ve kıyafetleri, dini ve kültürel değerlere uygun olarak tasvir edilmiştir. Eserlerde dini mekân, figür ve sembollere yer verilmesi ile birlikte, değer ve erdemlerin görseller aracılığıyla desteklenerek yansıtılması, söz konusu kitapları değerler eğitimi açısından da etkili kılmaktadır (Evren, 2023; Muhammed, 2024, s. 28).

TDV Yayınları tarafından yayımlanan "Değerli Masallar" serisinin ilk beş kitaplık seti, çocuk edebiyatı bağlamında gerek görsellerin metinle uyumu gerekse anlatım niteliği açısından olumlu değerlendirmeler içermektedir. Görsellerin metinle bütünlük içinde sunulması, renklerin canlı ve dikkat çekici olması, ayrıca metinlerin çocukların yaş düzeyine uygun uzunlukta ve akıcı bir anlatıma sahip olması, değer ve erdemlerin görsel unsurlarla desteklenerek aktarılması açısından pedagojik bakımdan destekleyici özellikler taşımaktadır. Seride görsellerde dini mekân, figür ve sembollere çok sınırlı yer verilmiştir bu kitapların bir eksikliği olarak değerlendirilebilir (Kolektif, 2020).

Öte yandan, "Köz Masalı, Gök Masalı, Göl Masalı, Çöl Masalı" ile "Dünyanın En İlginç Kafilesi" ve "En Lezzetli Dünya Turu" serileri, görsel açıdan yoğun bir anlatı sunmakla birlikte, kullanılan görsellerin metinle bütünlüğü sınırlı düzeydedir. Bu eserlerde tercih edilen görseller, yuvarlak hatlı ve sevimli olmaktan ziyade daha soyut anlamlar içeren tasarımlarla oluşturulmuştur. Ayrıca, dil ve üslup açısından metinlerin anlaşılması güç olup uzun paragraflar ve karmaşık cümle yapıları içermektedir. Sayfa sayısının fazlalığı da dikkate alındığında, bu durum küçük yaş gruplarındaki çocukların dikkatini sürdürmesini ve masalı başından sonuna kadar ilgiyle takip etmesini zorlaştırabilmektedir (Aytaç, 2024; Yılmaz, 2017).

"Ah Atiko, vah Atiko...Sabır ile kızarır elma dalda ve sabır ile çiçek olur tomurcuk. Sen sanmaktasın ki her şeyin aynısıdır başı ile sonu...Ama yanılmaktasın. Bunu sana kanıtlamak isterim. Biraz kal yanımda, benimle yaşa... Şunu da asla unutma: Vardır her işte bir tat, vardır her işte bir karar anlayana!" (Yılmaz, 2017, s. 21).

Masalların İç Yapı Özelliklerinin Dini Bilince Katkısının Genel Değerlendirmesi

Masalların tablo 3'te ayrıntılı analizi sonucunda şu genel değerlendirmelere ulaşılmıştır. "Şanssız Köpek Maya" adlı masal kitabında baş kahraman Maya, mızımız, hastalık hastası, karamsar, bencil ve empatiden yoksun bir karakter olarak tasvir edilmiştir. Ancak bu olumsuz özellikler, masal boyunca eleştirilmeden aktarılmış ve Maya'nın karakter gelişimine yönelik bir dönüşüm sunulmamıştır. Örneğin, Maya'nın şu sözleri karakterinin olumsuz yanlarını açıkça ortaya koymaktadır:

"Patime kocaman bir kıymık batmış. Bundan daha kötü ne olabilir ki?"

"Çok şanssızım," diye söylendi kendi kendine. Neden bütün kötü şeyler beni buluyor?" (Davies & Duncan, 2018, s. 9).

"Şanssız Köpek Maya" adlı masal kitabında, empatinin değeri, bencilliğin olumsuz yönleri, yardımlaşmanın önemi ve diğerkâmlık gibi erdemlere değinilmiştir (Davies & Duncan, 2018, ss. 1-32). Ancak bu değerlerin masal içerisinde yeterince vurgulanmadığı, açıklamalarının ise yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. Özellikle küçük yaş grubu okuyucuların, masalın sonunda bu değerleri anlamaları ve doğru şekilde içselleştirmeleri için rehberlik edici açıklamalar yapılması gereklidir.

"Yayazula'nın Çocuğu" isimli masalda öne çıkan temel erdem, cesarettir. Ancak, bu erdem olumlu bir özellik olarak değil, söz dinlemeyen, şımarık bir çocuğun davranışı olarak yansıtılmıştır. Masalda cesaretin, bir kahramanı yücelten ya da ona fayda sağlayan bir özellik olmaktan ziyade, istenmeyen sonuçlara yol açan bir unsur olarak işlendiği dikkat çekmektedir. Ayrıca, masalda çocuğun babasının, onu istenmeyen bir yere gitmekten caydırmak için uydurma hikâyeler anlatarak ve korkutarak engellemeye çalışması, eğitim açısından sorunlu bir yaklaşım

sergilemektedir (Donaldson, 2019, ss. 1-32). Kitabın içeriği yeterli uzunlukta ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Ancak masal din ve değer aktarımı konusunda yeterli donanıma sahip değildir. Okuyucunun açıklamalarına ihtiyaç duyulabilir

“Üç Kedi Bir Canavar” masalında doğrudan dinî bir tema ya da kavram yer almamaktadır. Ancak, dolaylı olarak önyargılardan kaçınmak, dostluğu teşvik etmek ve korku yerine anlayışı benimsemek gibi değerler, evrensel dinî öğretilerle uyumlu nitelikler taşımaktadır: “Canavar için üç kafadar artık günün kahramanı çünkü donmaktan kurtarmışlar kaybolan yavrusunu” Kediler, korkularını yenerek canavarı tanımaya çalışmış ve ona yaklaşmıştır. Bu durum, cesaretin ve ön yargılardan uzak durmanın güzel bir örneğidir: “Ayıldıklarında güzel bir sürpriz bekliyor onları. Henüz yavrulayan bir köpekmiş o korktukları. Hem çok şefkatliymiş hem de anlayışlı. Meğer komiklik olsun diye ‘canavar’ koymuşlar adını.” (Şahinkanat & Ayşe İnan Alican, 2021, ss. 33-34).

MEB okul öncesi masallar kitabında kahramanların ve olay örgülerinin temel amacı, çocuklara ahlaki değerler ve evrensel erdemler kazandırmaktır. Masallarda, iyilik, dürüstlük, paylaşma, cesaret ve alçakgönüllülük gibi değerler çocukların anlayabileceği şekilde işlenmiştir. Aynı zamanda dini değerler dolaylı olarak masal temasına yerleştirilmiştir: “Köylü, azıcık buğdayıyla bile şükrediyor ve ‘Allah bize yeter,’ diyordu.” “Kız, sabırla bekledi ve sonunda dualarının karşılığını aldı.” Bir masalda dürüst bir çocuğun yalan söylemediği için ödüllendirildiği anlatılır: “Gerçekleri söylediği için ormandaki peri, çocuğa altın elma verdi.” (MEB/ÖYGM, 2019, s. 3).

“Değerlerimle Büyüyorum Serisi, Havuç Kurdu Bİ Dİ Kİ” kitap serisi, özellikle değer ve erdemlerin açık ve anlaşılır şekilde sunulması açısından başarılıdır. Kitapta yardımlaşma, şükür, arkadaşlık, aile bağları gibi değer ve erdemler açık ve anlaşılır bir biçimde ele alınmıştır. Kitap serisinde dini ifadeler ve kısmen bazı dua, şükür gibi ibadetlerden bahsedilmiştir (Ünivar, 2019, ss. 27-30). Örneğin:

“Yoksul insanlar içinmiş bu tezgâh. İhtiyacı olmayanlar, paylaşmak istediklerini buraya bırakmış, ihtiyacı olanlar gelir almış. Ne güzel bir düşünce. Herkes iyilik yapmış olur kendince. Zenginle yoksul arasında fark olmaz, insanlar aç kalmaz böylece!” “Alıcılar şükredip Allah’a... Ayıldılar Usulca.” “İyiliğe iyilikle karşılık vermek için çok güzel bir fırsattı bu bana”

Seride, paylaşma, yardımseverlik, dürüstlük, arkadaşlık ve aile bağları gibi temel değerler işlenmektedir (Ünivar, 2019, ss. 1-30). Kitaplarda, dini değerler doğrudan öğretilmekten ziyade, hikâyeler aracılığıyla dolaylı olarak aktarılmaktadır. Bu yaklaşım, çocukların dini değerleri içselleştirmelerine yardımcı olabilir; ancak, bazı durumlarda dini kavramların daha açık ve net bir şekilde ifade edilmesi, çocukların bu değerleri daha iyi anlamalarını sağlayabilir.

“Dünyanın En İlginç Kafilesi” Namaz ve “En Lezzetli Dünya Turu” Oruç serisi, İslam’ın beş şartını ele alarak ibadetlere dikkat çekmeyi amaçlamış doğrudan değil, dolaylı ve kapalı bir anlatım tercih edilmiştir. Kitap, çocukların ilgisini çekecek görsel öğeler ve dil kullanımı açısından yeterince etkili değildir. Soyut ifadeler ve cansız renk kullanımı, özellikle küçük yaştaki çocukların gelişim seviyesine uygun olmaktan uzaktır. Kitapta, bilgi ağırlıklı bir anlatım tercih edilmiş, masalsı öğeler geri planda kalmıştır. Ayrıca, bilmece tarzında başlayan hikâye, sonunda ibadeti açıklamaktadır, ancak bu yöntem küçük yaş grubunun dikkatini çekmekte yetersiz kalabilir. Örneğin, “Dünyanın dört bir yanından uçan seccadeleriyle gelen çocuklar, ilk namazlarını kılmak için çoktan hazır.” Ancak bu anlatım, doğrudan bir öğretici unsurdan ziyade, dolaylı bir aktarım sunmaktadır. Ezan

konusu da dolaylı şekilde ifade edilmiştir. “Hafızımız dünya çocuklarına çağrılarını en güzelini yaptı. Bu davet dünyanın her yerine, tüm çocukların kulaklarına ve kalplerine ulaştı.” (Aytaç, 2024, ss. 18-19). “En Lezzetli Dünya Turu” kitabında Oruç ibadeti işlenmiş, ancak yine bilmece tarzında başlayıp sonunda açıklamaya yer verilmiştir. Örneğin, “Onun kim olduğunu anladın mı? Gelen tabii ki RAMAZAN’dı. Bu ayı en çok çocuklar sevdi.” Masallarda yeni kavramlara yer verilmiş ancak kullanılan kavramların çok fazla olması hikâyeyi zor anlaşılır hale getirmiştir (Aytaç, 2025, s. 20).

“Değerli Masallar” kitabının ilk beş kitaplık setinde değer ve erdemler hem doğrudan hem de dolaylı olarak sıkça işlenmiştir. Özellikle yardımlaşma, dostluk, sevgi, paylaşma, mutluluk, güven, cesaret ve merhamet gibi temalar ön plana çıkarılmıştır. Bu yönüyle, masallar çocukların sosyal ve duygusal gelişimine katkı sağlayacak bir içerik sunmaktadır. Örneğin: “Yavrular annelerine bakıyor ama bir türlü uçmaya cesaret edemiyorlardı” “Kanatların var senin cesur bir de yüreğin kendine güven gökyüzü senin” “uçmayı biliyorsun Rabbine güven kendine inanmalısın, kendine güven yerleri ve gökleri koruyan Rabbin var senin” Ancak “Değerli Masallar” kitabının ilk beş kitaplık setinde masallar, dini figürler, dini mekanlar, dini ifadeler ve günlük ibadetler açısından oldukça yetersizdir. Bu konulara kitapta neredeyse hiç yer verilmemiştir. Sadece “Kumruların Uçuran Şarkısı” adlı kitapta dini içeriklere sınırlı ölçüde yer verilmiş, bu hikâyede “Aman Allah’ım”, “Rabbine güven” ve “Yerleri ve gökleri koruyan Rabbin var senin” gibi ifadeler kullanılmıştır (Aydınbaş, 2022, s. 15).

Kudret Ayşe Yılmaz tarafından kaleme alınan “Köz, Gök, Çöl, Göl” kitap serisi, Ageela Ali Muhammed’in kaleme aldığı “Karınca Kararınca” masalı ve “Bir Horoz Masalı” kitabında verilmek istenen değerler genellikle açık bir şekilde ifade edilmiştir. Ancak masalda doğrudan dini ifadeler, ibadetler, dini kavramlara yönelik içerik oldukça sınırlı kullanılmıştır (Evren, 2023, ss. 1-36; Muhammed, 2024, ss. 1-28; Yılmaz, 2017, ss. 1-40).

Nehir Aydın Gökdoğan’ın “Masal Kitabım” adlı eseri değer ve erdemleri doğrudan ve dolaylı olarak aktarma ve günlük yaşamda kullanılan dini ifadeler, ibadetlere, dini kavramlara, dini mekanlara en sık yer veren masal kitabı olarak dikkat çekmektedir. Kitaptaki masalarda dürüstlük, paylaşma, yardımlaşma ve sabır gibi değerler açıkça ifade edilmiştir (Gökdoğan, 2021). Bu masal kitabının eksik yönlerinden biri, günlük yaşam ile dini ibadetler arasındaki bağlantının daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmamasıdır.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, 3-7 yaş grubu çocuklara yönelik dini ve ahlaki gelişimi destekleyen masal kitaplarının iç ve dış yapı özelliklerini incelemiş, bu masalların çocukların dini bilinç gelişimine olan katkılarını değerlendirmeyi amaçlamıştır. Elde edilen bulgular ışığında, söz konusu masalların özellikle ahlaki değerler, karakter eğitimi ve sosyal erdemler açısından zengin bir içeriğe sahip oldukları görülmüş; ancak dini semboller, ibadet pratikleri ve temel inanç unsurları açısından sınırlı içerikler sundukları tespit edilmiştir. Bu sonuç, çocuklara yönelik dini eğitimin çoğunlukla dolaylı yollarla, özellikle değerler üzerinden verildiğini ortaya koymaktadır.

İncelenen 22 masal kitabının %73’ünde dini ifadeler doğrudan değil, dolaylı olarak, genellikle değerler ve ahlaki mesajlar aracılığıyla sunulmuştur. Bu durum, dini eğitimin erken çocukluk döneminde soyut kavramlardan ziyade somut yaşantılar ve değer temelli yaklaşımlarla verilmesi gerektiğini savunan eğitim kuramlarıyla örtüşmektedir (Goldman, 1964; Harmin & Simon, 1980). Masallarda en sık karşılaşılan değer ve erdemler arasında Paylaşma: %32, Yardımlaşma: %29,

Cesaret: %17, Empati: %13, Özdenetim: %9 en sık karşılaşılanlar arasındadır. Adalet: %2, Dürüstlük: %2, Büyüklerine Saygı: %2, Çalışkanlık: %2, Dostluk ve İş birliği: %2, Aile Bağları: %2, İbadet ve Disiplin: %2, Kendine Güven: %1, Toplumsal Sorumluluk: %1, Sadakat: %1, Sabır: %1, Doğa ile Uyum: %1 düşük oranlarda ifade edilmiştir. Bu bulgular, masalların ahlaki gelişim ve dini bilinç oluşturma sürecinde önemli bir araç olduğunu, ancak değer yelpazesinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, dil kullanımı açısından değerlendirildiğinde kitapların %72,73'ü açık ve sade bir dil kullanırken; %27,27'sinde ise soyut ve karmaşık anlatımlar, değer aktarımını zorlaştırmıştır. Bu durum, erken çocukluk döneminde kavramların somut örneklerle ve anlaşılır bir dille desteklenmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bulgular, Topçam ve Yorulmaz'ın (2023) çalışmasında elde edilen sonuçlarla da örtüşmektedir.

Masalların iç yapı analizinde dikkat çeken önemli bir bulgu, dini kavramların, dini ifadelerin ve ibadetlerin çocukların bilişsel gelişim düzeyine uygun biçimde sunulmadığıdır. İncelenen kitaplarda bu tür kavramların yer alma oranı oldukça düşüktür: Allah: %2, Dua: %1, Kur'an: %0,5, Cennet: %1, Namaz: %8, Oruç: %7, Hac: %0,5, Besmele: %1, Şükür: %3, Hamd: %2, Selam: %2, Sabır: %3. Bu dini kavramların her birinin masallarda kullanım oranı %0,5 ile %8 arasında değişmekte olup, toplamda araştırma kapsamında yaklaşık %6-7 oranında yer aldığı görülmektedir. Dini içerik bakımından en fazla yer verilen kavramlar ise yalnızca belirli kitaplarda, özellikle "Dünyanın En İlginç Kafesi ve Minikler İçin İslam'ın Şartları: Namaz" ile "En Lezzetli Dünya Turu" adlı eserlerde yoğunlaşmakta; bu kitaplarda namaz (%8) ve oruç (%7) konularına nispeten daha fazla vurgu yapılmaktadır. Diğer dini kavramlar ise çoğunlukla dolaylı olarak, ahlaki ve moral temalarla ilişkilendirilerek verilmiş, doğrudan bir öğretim ya da farkındalık kazandırma hedefi taşımamıştır. Kavramlara oldukça sınırlı biçimde yer verilmesi, bu tür içeriklerin çocuklarda dini bilinç oluşumuna katkı sunma potansiyelini sınırlamaktadır. Oysa bu yaş grubundaki çocuklarda Allah tasavvurunun şekillenmeye başladığı dikkate alındığında, dini içerikli masalların bu sürece katkı sunacak nitelikte olması beklenmektedir (Reich, 1997). Ayrıca, dini ifadelerin pedagojik bağlamda sunulma biçimi de sınırlıdır. Masalların yalnızca %27'sinde dini içerikler metne doğal ve akıcı bir şekilde yerleştirilmişken, %73'ünde ya hiç yer almamış ya da yapay ve didaktik bir anlatımla sunulmuştur. Bu durum, dini öğrenmenin çocuk tarafından içselleştirilmesini zorlaştıran bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Yavuz, 2013).

Masal kitaplarında kullanılan görseller estetik ve dikkat çekici olmakla birlikte, dini semboller ve öğeleri yansıtmada yetersizdir. Kitapların yalnızca %23'ünde dini semboller (cami, dua eden karakter, başörtülü figür, kible vb.) yansıtan görseller yer almıştır. Oysa okul öncesi çocukların soyut kavramları daha iyi anlamlandırabilmeleri için görsel destekleyiciler büyük önem taşımaktadır (Erdoğan, 2020; Piaget, 1972). Bu eksiklik, dini bilincin görsel temsillerle desteklenmesi gerektiği çağrısıyla örtüşmemektedir. Masal kitaplarının görsel ve tasarımsal özelliklerinin dini bilinç gelişimine etkileri üzerine yapılan içerik analizinde, çocukların ilgisini çekmede görsel unsurlar kritik bir rol oynamaktadır. Resimlerin konu bütünlüğüne uygunluğu, çocukların masal içeriğini daha iyi anlamalarına ve iletilmek istenen mesajları daha etkili bir şekilde kavramalarına olanak sağlar. Bu çalışmada, incelenen masal kitaplarının büyük bir çoğunluğunda (%86,36) resimlerin konu bütünlüğüne uygun olduğu görülmektedir. Ancak %13,64 oranında bu konuda yetersizlik tespit edilmiştir. Canlı ve etkileyici renklerin, çocukların dikkatini çekerek masallara odaklanmalarını sağladığı anlaşılmaktadır. Kitapların %81,82'sinde canlı, sevimli, hoş ve

etkileyici renklerin tercih edilmesi, çocukların değer eğitimine yönelik ilgisini artıran önemli bir unsurdur. Bununla birlikte, %18.18 oranında bu canlılığın eksik olduğu masallarda çocukların konuya ilgisinin azalabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada masalların konu bütünlüğü, renklerin canlı ve etkileyici oluşu ile elde edilen bulgular Darga ve arkadaşlarının (2021) masallar üzerine yapmış oldukları araştırmanın sonuçları ile örtüşmektedir. Analiz edilen masalların %86'sında olumlu davranışların ödüllendirildiği, olumsuz davranışların ise cezalandırıldığı bir yapı yer almaktadır. Bu durum, davranışsal yönelimi şekillendirme açısından pedagojik olarak olumlu bir yaklaşım sunmaktadır. Ancak sadece dışsal davranışa değil, karakterlerin niyetlerine ve içsel dönüşümlerine de yer verilmesi, çocuklarda daha derin bir dini ve ahlaki bilinç gelişimini destekleyecektir (Lickona, 1991). Masalların sadece %18'inde karakterlerin içsel dönüşümüne dair açık betimlemeler bulunmuştur.

Bu çalışma, erken çocukluk döneminde din eğitiminin doğrudan öğretimden ziyade, dolaylı ve değer temelli içeriklerle desteklenmesi gerektiğini savunan literatürle örtüşmektedir (Fowler, 1991; Goldman, 1964; Yavuz, 2013). Aynı zamanda, çocuklara yönelik dini yayınların hem içerik hem de görsel açıdan pedagojik duyarlılık içermesi gerektiği yönündeki çağrılar desteklemektedir (Erdoğan, 2020; Kınca, 2015). Araştırma, içerik üreticilerine ve eğitimcilere yönelik somut değerlendirmeler sunmakta; erken çocukluk dönemine yönelik dini içerikli yayınların hazırlanmasında daha kapsayıcı ve çocuk gelişimiyle uyumlu bir yaklaşım geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Bu çalışma için masalların iç ve dış özelliklerinin çocuklarda dini bilincin gelişimine katkılarını artırmak için şu önerilerde bulunulabilir.

- Kahramanların olumlu ve olumsuz özelliklerinin masal sonunda nasıl bir dönüşüm geçirdiği daha ayrıntılı şekilde vurgulanabilir.
- Masallardaki değer ve erdemler gerek resimlerle gerekse anlatılarla daha açık ve doğrudan işlenmelidir.
- Masalların sonuna, değerleri vurgulayan ve çocukların düşünmesini sağlayacak rehber bölümler eklenebilir. Örneğin: “Bu masaldan ne öğrendik?” “Maya’nın arkadaşlarına yardım etmesi daha doğru bir davranış olur muydu?” “Cesur olmak neden önemlidir” “Tehlikeli yerlerden uzak durmak gerekir”
- Masallardaki mesajların dilinin, çocukların seviyesine uygun ve etkileyici olmasına dikkat edilmelidir. Özellikle, dini değerleri dolaylı olarak içeren pasajların çocuklar için daha anlaşılır hale getirilmesi faydalı olacaktır. Örneğin, “Allah bize yeter” ifadesinin anlamını açıklayan bir bölüm eklenebilir.
- Masallarda benzer değer ve erdemler etrafında yoğunlaşmak yerine daha güncel değerlere yer verilebilir. Bu değerler ya doğrudan ya da hikâyedeki karakterlerin davranışları üzerinden dolaylı yoldan çocuklara aktarılmalıdır.
- Resimlerde dini mekanların ve dini figürlerin daha sıklıkla kullanılması çocukların bu mekanları öğrenmesi ve görsel hafızasına yerleşmesi açısından önemlidir. Örneğin, cami, minare, namaz veya dini bayramlar gibi unsurlar resimlerde sıklıkla kullanılabilir.

- Masallarda yer alan kahramanlar, çocukların örnek alabileceği, iyi ahlaka sahip, dürüst ve adil figürler olmalıdır. Fiziksel özellikler, çocukların kolayca ilişkilendirebileceği şekilde belirlenmelidir. Cinsiyetler ve rolleri açık ve net bir şekilde ifade edilmelidir.
- Masalların görsel dünyasında kullanılan renkler, huzur verici ve ruhsal gelişime katkı sağlayıcı olmalıdır. Örneğin, sakinleştirici pastel tonları, dini değerleri simgeleyen renkler (örneğin yeşil ve beyaz) tercih edilebilir.
- Masallarda dini kavramlar (Allah'ın varlığı, ahiret inancı, ibadetlerin önemi gibi) ve ibadetlerle ilgili ifadeler yer almalıdır. Bu kavramlar, çocukların yaşına uygun bir şekilde açıklanmalı, karmaşık olmayan bir dilde sunulmalıdır.
- Masallar, dini tarihsel figürlerin ve kıssaların basitleştirilmiş, hikâyeleştirilmiş versiyonlarını içerebilir. Bu şekilde çocuklar, dini figürleri tanıyarak onlardan ilham alabilir.
- Masal geleneğini din eğitimi bağlamında yeniden işlevsel hale getirmek için modern araçlardan faydalanmak gerekmektedir. Masalların dijital platformlarda yayımlanması, interaktif hikâye uygulamaları veya animasyonlar şeklinde sunulması, günümüz çocuklarına hitap eden modern yaklaşımlar olarak bu geleneğin sürdürülebilirliğine katkı sağlayabilir (Aday & Akçaalan, 2018).

Kaynakça

- Aday, E., & Akçaalan, H. (2018). Masalları yeniden işlevsel kılmak: “Masal Evi” projesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, Article 55. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/35683/365824>
- Akarsu, B. (1975). *Felsefe terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akyürek, S. (2000). *Din öğretiminde kavram öğretimi*. Dem Yayınları.
- Alıcı, T. (2019). *Gerçek bir yanılsama: Bilinç*. Metis Yayınları.
- Aydınbaş, E. (2022). *Kumruların uçuran şarkısı*. TDV Yayınları.
- Aytaç, İ. K. (2024). *Dünyanın en ilginç kafilesi (Minikler için İslam'ın Şartları Namaz)*. DİB Yayınları.
- Aytaç, İ. K. (2025). *En lezzetli dünyaturu (Minikler için İslam'ın Şartları Oruç)*. DİB Yayınları.
- Bakan, S. (2006). *Kelile ve Dimne'de yer alan masalların dinî ve ahlaki eğitime katkıları* [Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Bal, H. (2013). *Nitel araştırma yöntemi*. Fakülte Kitabevi.
- Bascom, W. R. (2014). *Folklorun dört işlevi halkbiliminde kuramlar ve yaklaşımlar 2. Geleneksel Yayıncılık*.
- Benedict, A. (2006). *Hayali cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması* (İ. Savaşır, Çev.). Metis Yayınları.
- Bettelheim, B. (1976). *The uses of enchantment: The meaning and importance of fairy tales*. Knopf.

- Bilici, A. B. (2014). *0-6 yaş grubu çocuklarda dinî gelişim süreci ve din eğitimi* [Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilkan, A. F. (2009). *Masal estetiği*. Timaş Yayınları.
- Bowen, G. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Bruner, J. (1983). *Child's talk: Learning to use language*. Norton.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., & Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Cambridge English–Turkish Dictionary: Translate from English to Turkish. (2025, Nisan 9). <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/>
- Campbell, H. (2010). *When religion meets new media*. Routledge.
- Çakmakçı, N. (2011). *Çocuk kitaplarında oyun ögesi ve okul öncesi eğitim amaçlı etkileşimli çocuk kitabı tasarım çalışması* [Yüksek Lisans Tezi]. Beykent Üniversitesi.
- Darga, H., Öztürk, F. Z., & Öztürk, T. (2021). Okul öncesi hikâye kitaplarının çocukların gelişim alanlarına uygunluklarının incelenmesi. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi*, 5(1), Article 1. <https://doi.org/10.32960/uead.862376>
- Davies, B., & Duncan, P. (2018). *Maya dünyanın en şanssız köpeği* (M. Hendek, Çev.). Pearson.
- Devellioğlu, F. (1996). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat* (13. bs). Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (1996). *Çağdaş çocuk yayını*. Yapı Kredi Yayınları.
- Divrik, R., & Kelcioğlu, E. (2024). Masalların değer aktarımındaki rolü: Kız Kulesi masalları. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7(2), Article 2. <https://doi.org/10.48174/buaad.1565629>
- Donaldson, J. (2019). *Yayazulanın çocuğu* (A. Berktaş, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Döl, A. (1999). *Çocuk kitapları ve resimleme*. Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Ekiz, D. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk edebiyatına giriş*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eliade, M. (1987). *The sacred and the profane*. Harcourt.
- Erdoğan, F. (2020). *Okul öncesi dönemde din eğitimi: teori ve uygulama*. Nobel Yayıncılık.
- Ertaş, Ö. N. (2023). Resimli hikâye kitaplarının fiziksel, içerik ve resimleme özelliklerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 52(240), Article 240. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.1164339>
- Evcim, F. N. (2024). “Daha da küçükler için Allah’ı merak ediyorum” serisinin din eğitimi açısından incelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Evcim, Y. E., Aydınbaş, E., Gürbüz, A. G., Arpacı, İ., & Bilgin, B. N. (2025). *Dolan biber ağlayan kek, kumruların uçuran şarkısı, şemsiye olmak isteyen kız, hapşırın tıksıran kedi, hop portakal*. TDV Yayınları.

- Evren, M. Ö. (2023). *Bir horoz masalı*. Diyanet Vakfı Yayınları.
- Fowler, J. W. (1991). *Stages of faith: The psychology of human development and the quest for meaning*. Harper & Row.
- Gelici, Z. (2022). 4-6 yaş Kur'an Kursu etkinlik kitaplarının hikâye içeriği ve resimleme özellikleri açısından incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24(45), Article 45. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.1070414>
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. University of California Press.
- Goldman, R. (1964). *Religious thinking from childhood to adolescence*. Routledge & Kegan Paul.
- Gökdoğan, N. A. (2021). *Masal kitabım*. DİB Yayınları.
- Gönen, M., & Balat, G. U. (2013). Resimli çocuk kitapları. *İçinde Okul Öncesi Eğitimde Güncel Yaklaşımlar*.
- Gürbüz, A. G. (2022). *Şemsiye olmak isteyen kız*. TDV Yayınları.
- Hall, S. (1980). Encoding/Decoding. *İçinde Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies* (ss. 128-138). Hutchinson.
- Harmin, M., & Simon, S. (1980). *Values clarification: A handbook of practical strategies for teachers and students*. Hart Publishing.
- Hjarvard, S. (2008). The mediatization of religion: A theory of the media as agents of religious change. *Nordicom Review*, 29(2), 105-122.
- Hobbes, T. (1982). *Leviathan*. Penguin Books. <http://archive.org/details/leviathanbyhobbeooooothom>
- Kalın, M. F. (2017). İncanın gelişimi ve dinî bilinç üzerine Rudolf Otto'nun düşünceleri *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, Article 20.
- Kant, I. (2005). *Pedagoji üzerine*. Yeni Zamanlar Yayıncılık.
- Kantarcıoğlu, S. (1991). *Eğitimde masalın yeri*. MEB Yayınları.
- Karaca, F. (2016). *Dinî gelişim psikolojisi*. Eser Ofset Matbaacılık.
- Kaya, A. (2016). Dini değerlerin çocuk edebiyatındaki yeri: Masalların pedagojik işlevi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 16(2), 433-449.
- Kıncal, R. Y. (2015). Dini eğitim materyallerinde çocuklara yönelik içerik geliştirme ilkeleri. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 36, 45-60.
- Kolektif. (2020). *Değerli masallar (5 Kitap Set Halinde)*. Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2012). Balıkesir'de masal anlatma geleneği ve masalların işlevsel yitirilişi üzerine değerlendirmeler. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(28), Article 28. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunsobed/issue/50184/646004>

- Lickona, T. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility*. Bantam Books.
- McLuhan, M. (1964). *Understanding media: The extensions of man*. McGraw-Hill.
- MEB/ÖYGM. (2019). *Okul öncesi Anadolu masalları*. MEB Yayınları.
- Meltzoff, A. N. (1990). Foundations for developing a concept of self: The role of imitation in relating self to other and the value of social mirroring, social modeling, and self practice in infancy. *University of Chicago Press*, 139-164.
- Muhammed, A. A. (2024). *Karınca kararınca*. Diyanet Vakfı Yayınları.
- Oxford Languages | *The home of language data*. (2025). <https://languages.oup.com/>
- Ölçer Özünel, E. (2006). *Masal mekânında kadın olmak*. Geleneksel Yayıncılık.
- Peker, H. (2003). *Din psikolojisi*. Çamlıca Yayınları.
- Piaget, J. (1972). *The psychology of the child*. Basic Books.
- Reich, K. H. (1997). *Developing the religious self: A cognitive-developmental approach*. Trinity Press.
- Rosenthal, D. M. (2005). *Consciousness and mind* (Reprinted). Clarendon Press.
- Sarma, S. (1996). *Religious philosophy of Rudolf Otto*. Ajanta Publications.
- Sever, S. (2008). *Çocuk ve edebiyat*. Tudem Yayınları.
- Şahin, A., Yılar, B., & Turan, H. (2013). *Eğitim Fakülteleri için çocuk edebiyatı*. Anı Yayıncılık.
- Şahinkanat, S. (2021). *Üç kedi bir canavar*. Yapı Kredi Yayınları.
- Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Şimşek, T. (2007). *Çocuk edebiyatı*. Suna Yayınları.
- Şirin, M. (2018). *Çocuk ve gençlik edebiyatı*. Timaş Yayınları.
- Tarhan, N. (2025). *Consciousness. Questions on Islam*. <https://questionsonislam.com/article/consciousness>
- Tezel, N. (1990). *Türk masalları 1*. Kültür Bakanlığı.
- Topçam, A. B., & Yorulmaz, B. (2023). En çok satılan resimli çocuk kitapları: Hangi değerleri barındırıyorlar? *Journal of Media and Religion Studies*, 6(1), Article 1. <https://doi.org/10.47951/mediad.1160959>
- Tülüce, H. A. (2023). Zihin felsefesi bağlamında ruh kavramının bilinç kavramına dönüşümü. *Mütefekkir*, 10(20), Article 20. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1405261>
- Türk Dil Kurumu. (1998). *TDK güncel Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu.
- Ulutaş, S. (2017). Okul öncesi dönem çocuk kitaplarında sanatsal unsurların incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(4), 602-610.
- Ünivar, G. (2019). *Havuç kurdu bi di ki, bak nasıl paylaşmayı öğreniyor, bak nasıl yardımlaşıyor, bak nasıl arkadaşça oynuyor, bak nasıl ailesine bağlı*. DİB Yayınları.

- Valkenburg, P. M., & Piotrowski, J. T. (2017). *Plugged in: How media attract and affect youth*. Yale University Press.
- Walker, S. (2021). Fairy tales, folklore and religion. İçinde *Children Forsaken: Child Abuse from Ancient to Modern Times*. Critical Publishing.
- Yavuz, K. (2013). *Günümüzde inancın psikolojisi*. Boğaziçi Yayınları.
- Yavuz, M. H. (1997). *Masallar ve eğitimsel işlevleri*. Ürün Yayınları.
- Yılmaz, A. (2012). Çocuk eğitiminde masalın yeri (Binbir Gece Masalları örneği). *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012(25), Article 25. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sufesosbil/issue/11412/136301>
- Yılmaz, A. (2021). *Masalların çocuk din eğitimi üzerindeki etkisi*. Eğitim Yayınları.
- Yılmaz, H. (2020). Kırmızı pelerinli kurtçuk hikâye kitabında yer alan değerler. *Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Dergisi*, 2(1), Article 1. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tissejournal/issue/82661/1417344>
- Yılmaz, K. A. (2017). *Köz masalı, göl masalı, gök masalı, çöl masalı*. DİB Yayınları.

Religious Consciousness and Value Construction in Childhood: An Analysis of the Meaning and Structural Features of Fairy Tales

Tuğba BOZKAYA*

Extended Abstract

Introduction

Consciousness is a mental process that enables individuals to perceive and interpret their own existence and environment (Akarsu, 1975). Through consciousness, humans become aware of their surroundings via sensory perceptions, organize their thoughts, and regulate their behaviors (Tarhan, 2025). Additionally, consciousness, supported by metacognitive structures, allows individuals to comprehend both internal and external realities (Tülüce, 2023).

Although consciousness is innate, it is significantly shaped by environmental influences, especially during childhood. The ages between 3 and 7 constitute a critical period for establishing self-awareness and spiritual development. During this stage, fairy tales contribute to children's internalization of religious and moral values through empathy. Religious consciousness refers to an individual's awareness of faith and spiritual responsibilities and can weaken if not supported by education.

This study examines the internal and external structural features of fairy tale books aimed at 3–7-year-old children, focusing on the presence of values, virtues, heroes, religious expressions, symbols, and acts of worship. A total of 22 local and international fairy tale books, selected from various publishers including the Turkish Religious Foundation Publications, were systematically evaluated using the "Internal and External Book Review Form." The study aims to reveal the contributions of these tales to religious and moral education and assess their pedagogical appropriateness.

Method

This study employed a qualitative research method, specifically document analysis, to examine fairy tale books with religious and moral content aimed at children aged 3–7. Written materials were systematically reviewed to obtain new data.

---

* Dr., Presidency of Religious Affairs, e-mail: tubagulerbozkaya@gmail.com, orcid.org/0000-0001-5878-3296, Sivas, Türkiye

The sample consisted of 22 local and foreign fairy tale books selected based on their religious and moral content, contribution to values education, engaging visuals, and use of simple, fluent language.

Data were analyzed through document and content analysis techniques. Tales were evaluated in terms of their impact on children's religious consciousness; codes derived from the data were grouped into categories and themes. Internal and external structural features of the tales were addressed under two main headings, analyzing heroes, plot structure, religious and value themes, intended messages, and closure elements.

The Features of Fairy Tales and Their Role in Religious Education

Fairy tales serve as crucial educational tools for the development of children's religious consciousness, moral understanding, and ethical values. Existing in various forms from oral traditions to digital media, fairy tales play a central role in transmitting cultural and religious norms across generations (Yılmaz, 2021).

They are not only tools for personal development but also multidimensional media forms supporting cultural transmission and religious education through media platforms. Media today, beyond its roles of informing and entertaining, is a significant instrument in shaping cultural, socialization, and pedagogical processes (Aday & Akçaalan, 2018; Campbell, 2010; Hjarvard, 2008).

McLuhan's (1964) theory of "the medium is the message" highlights how technology transforms individuals' cognitive and emotional worlds. Similarly, Hjarvard (2008) defines media as an active agent in the shaping of religion, describing this phenomenon as "mediatization." These theoretical frameworks suggest that religious education can be supported through media.

Fairy tales contribute to the formation of religious identity through religious symbols, heroes, plot structures, and teachings. They promote virtues such as patience, loyalty, kindness, and helpfulness through both direct religious messages and indirect value transmission.

The Importance of Visual and Structural Elements of Fairy Tales in Religious and Moral Education

Visual elements in fairy tales help children understand religious concepts more easily, while colors and illustrations attract attention and support emotional development. The compatibility of visuals with the text facilitates the concretization of abstract ideas. High-quality religious children's books present basic religious values using simple language and meaningful visuals. Fairy tales act as significant early-age media carriers in religious education.

Findings

Effects of External Structural Features of Fairy Tales on the Development of Religious Consciousness

The study revealed that the external features of fairy tales significantly impact children's understanding of religious and moral values. Visual-textual consistency was found in 86.36% of the tales, facilitating the comprehension and concretization of religious concepts, while 13.64% lacked this harmony.

Effective use of vivid and attractive colors contributed positively to religious consciousness in 81.82% of the tales. However, in 18.18%, color use was ineffective. Dark and frightening colors appeared in only 9.52% of cases, indicating that the tales were generally child-friendly.

Religious figures and places were included in only 19.5% and 14.29% of the tales respectively, highlighting a deficiency in these elements. Furthermore, only 61.90% of the characters' appearances and clothing reflected religious and cultural values appropriately.

Values such as love, respect, and cooperation were present in 59.09% of the tales, while 40.91% lacked these essential elements for developing religious consciousness.

Effects of Internal Structural Features of Fairy Tales on the Development of Religious Consciousness

Among the reviewed tales, 72.73% explicitly conveyed values and virtues, while 27.27% were weak in this aspect. Half of the books (50.00%) used indirect methods to deliver their messages, allowing children to internalize messages more critically.

The inclusion of acts of worship in daily life scenes (22.73%) and the use of religious expressions in everyday contexts (27.27%) were low, indicating limited opportunities for children to relate religious knowledge to practical life.

Advisory and moral elements were found in 72.73% of the tales, and an equal percentage of heroes were portrayed as good role models. However, the direct expression of religious teachings appeared in only 31.82% of the books, while indirect expression stood at 27.27%, showing a deficiency in reinforcing religious consciousness explicitly.

The language was found to be clear and understandable in 72.73% of the tales. Title-content coherence was satisfactory in 63.64% of cases, though 36.36% showed mismatches between the titles and content. Page lengths were appropriate for the target group in 81.82% of the books, and 77.27% were deemed suitable for the 3–7 age group.

Conclusion

This study evaluated the internal and external structural features of fairy tale books aimed at promoting the religious and moral development of children aged 3–7. It revealed that while the tales were rich in moral values, character education, and social virtues, they included religious symbols, acts of worship, and core faith elements only to a limited extent. Religious education was mostly delivered indirectly through values and moral messages (73%).

Internal analysis indicated that religious concepts were often not presented in a developmentally appropriate manner. Core religious concepts such as God, prayer, and fasting were mentioned at very low rates (between 0.5% and 8%) and mostly conveyed indirectly.

Visually, while 86% of the illustrations matched the story content, only 23% utilized religious symbols. Tales without vivid and engaging visuals risked losing children's attention.

Thus, while fairy tales have significant potential in supporting religious consciousness, the findings suggest a need for greater emphasis on explicit religious elements to better align with pedagogical goals.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.

The research was conducted by a single author.

*****

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

*****

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale intihal.net yazılımıyla taranmıştır. İlgili dergi kurallarına uygundur.

This article has been scanned using the intihal.net software and adheres to the relevant journal's guidelines.

*****

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi"

kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

This study adheres to the rules specified under the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive."